

Hrustljajo jih misli, strmeče v neznano.
 Iz majskega sonca na koži smrti
 švigajo zadnji zublji plamena,
 ki me je upepelil. Z zadnjim spominom
 skušam verjeti plavolasim mislim
 s strto hrbtenico. Ne, ne ubijem te,
 najmanjša med mravljami! Pomagaj mi, pravim.
 Pomagaj mi, daljni moj maj, da zagledam
 poslednje iskre svojega pepela.
 S tvojo podobo bom, smrt, kot z ikono
 blagoslavljal življenje trave na grobu
 in tvoji mladiči bodo spet mehki
 kot žametna dlaka maha na panju,
 ki ne pomni več smrti svojega drevesa...

Oktober, 1989.

Lojze
Kovačič

Iluzija

(Poglavje iz knjige Kristalni čas)

Prižgem luč v dvoranici. Zdaj bo na vrsti t.i. »književna vzgoja« v t.i. »književni delavnici«. Sem hodijo mladi, študentje različnih fakultet, naravoslovne, tehnične, pravne, delavci iz tovarn, uslužbenci administracij, mlečnozobi pripravniki iz komerciale, začetniki v pisanju, ki jim je literatura spovednica, zatočišče ali izhod v sili. Najprej se jih je prijavilo 12, nato jih je naraslo na 18, zdaj jih je 35. Ne poklic ne študij

jim, kot kaže, s svojo doktrino ne bosta naredila obraza, kvečjemu kako kremžo. In kaj naj počnem jaz s tem pisanim asortimanom različnih karakterjev, senzibilitet, imaginacij, pesniških jezikov, ustvarjalnih postopkov, notranjih stališč? ... Ja, vem, neki vrednostni sistem obstaja ali vsaj občutek za ravnovesje. Neki iracionalni ostanek je v človeku, s pomočjo katerega racionalno obvarujemo pred skrajno avtonomijo nadracionalnega, ki,

če ga jemlješ etično, predstavlja hujši, pregrešnejši prestopok od iracionalnega, kajti čisti dialektični deduktivni ratio v nasprotju z iracionalnim ne dopušča nobenega oblikovanja več, v svoji togi prevzetnosti zataji celo svojo logičnost, prestopi vse razumne meje, uide v brezkončnost... Atomizirana pamet je radikalno zlo, ki ovrže logiko in s tem logičnost celotnega vrednostnega sistema. Ohraniti normalen občutek se pravi ohraniti ravnotežje, najti slog, svoje mesto v konkretnosti... A tukaj je še nekaj: mladost... privlačnost nezrelosti, hrepenenje, strasten razlog v povezavi z lepoto človeškega itn., ideal... vse, kar je nasprotje ključnih del duha, razuma, tehnike, ki so izraz starosti. Kaj se lahko meri z njihovo mladostjo, če ne tvoja lastna? Moja učna doba, ko se nisem učil le pisati, ampak tudi govoriti in živeti. Sedemnajst-osemnajstleten sem se po vojni družil s svojimi sovrstniki, ki so pisali svojo prvo literaturo... svoje prve zelene pesmi, proze, eseje, drame. Shajali smo se in jih prebirali drug drugemu na svojih domovih... v ozki Dinkovi sobici v Narodnem domu, v plavem salonu Vidmarjeve vile v Rožni dolini, v natlačeni družinski spalnici pri Rasu, v svetli Klemnovi biblioteki zgoraj ob Tivoliju, opremljeni s pohištvom, mizami in stoli, izdelanimi po Plečnikovem načrtu. Terjali smo od vsakogar, da razloži, kaj je hotel reči s to ali ono besedo, se kot avtorji branili z vsemi štirimi in bili kdaj tako osupli nad odkritji, ki so jih bralci našli v našem besedilu, da se je marsikomu njegova konkretnost za nekaj dni povsem spremenila, v dobrem ali slabem. Vlačili smo rokopise s seboj, da bi jih vsak v svojem kotu podvrgli strogemu branju, analizi, interpretaciji, svojemu prvemu strinjanju ali nestrinjanju. Prebirali smo jih zjutraj, zvečer, opoldne, ob slehernem dnevnem času v razmiku enega, dveh tednov, samo da nam ne bi kako slabo počutje ali naključje otopilo pravičnosti in objektivnosti naših presoj. Naše načelo je bilo, da za posploševanje, mehaniko znanj odkrijemo svoja osebna mnenja, predvsem zanimive podrobnosti, ki imajo v literaturi, kot v ljubezni, ki smo ju enačili med seboj, tako prevladujočo vlogo. Za svoje delovanje smo imeli zgodovinsko opravičilo v Flaubertu in njegovem krogu, ki se je zbiral pod nekim drevesom v Medani, da bi svoja pravkar napisana dela podvrgli neizprosному medsebojnemu obracunavanju. In sto let pozneje je zamisel znova oživela med nami, če ne za nič drugega, potem zavoljo mladosti, ki je terjala od nas brezpogojno vdanost in resnicoljubnost. In taka je tudi zdaj, toliko časa po našem pajdašenju, priskočila na pomoč pri snovanju naše t.i. »šole pisanja«. Odvzela mi je zoprno breme »pedagoga«, »profesionalca«, me nekako prežela z resnobo nekdanje nezrelosti, križane, denimo, s kratkočasno vedrino štiridesetih let izkušenj. Lahko sem torej pristopal k tej dolgi mizi, obdani od zelenih gladovalcev razmeroma lahkega srca... Študentje, delavci, abiturientje, fantje in dekleta. Sami otroci, »begunci iz stoletnega otroštva«, kot jim pravim za svojo rabo, ki so se pravkar prebili iz pubertete ali adolescence, v kateri so marsikaj izgubili ali skrili pred seboj in se zdaj znašli na bregu življenja, tega besnega morja, ki jim je v enaki meri zbujal radovednost, zanimanje, samopozabo kakor bolečino, brezup, strah... Literatura je zanje še višja sila, ki ima prav toliko podobnosti z Bogom, kot ima hiša

z vrtom, drevesi, gredicami in vreščečimi otroki, ki po naključju rajajo okoli nje, podobnosti s hišnim gospodarjem, katerega še nikoli niso dobili pred oči. Ta sila kajpak nima nič skupnega z vzgojo, vero, ne more jim odvzeti grehe, niti jih nagraditi ali kaznovati. A preprosto pride, da je tu in človeka postane sram pred drevesom, psom, celo pred zrakom, ki upija dobre kakor zle besede. Je sila iz duše, ki predira megle velikih prostorskih razsežnosti, gre skozi vse in ostaja nepojmljiva. In strah jih je pred literaturo, te božje službe, polne muz in bogov, vendar bi radi živeli v njenem okrilju mirno, nedotaknjeno, čisto ali zapacano, z eno besedo, v celem... Zato je treba priti k vsakemu kot k določeni vrsti preboleznika, naj je njegovo stanje pristno ali umetno, ker trpljenju pač ni mogoče oporekati. Ta trpi pod nečim, kar drugemu ne povzroča bolečine, in obratno. Vsakdo naj bi imel občutek, da nad njim štrli še kos tiste dolge strehe, pod katero je živel nekoč, mogoče pred pubescenco, brezbrizen, drugače ne bo nič več iz njega in vsako delovanje se bo nehalo... Zato se za slehernega bojim. To ne izhaja iz kakšne moje plemenitosti, marveč bolj iz spomina na lastno mladost, notranje poškodbe, ko sem se, da tegobe ne bi postale preveč očitno personalne, opazoval iz distance, v tretji osebi ali se vsaj nagovarjal v drugi, a zdaj se mi je vse to nekako povrnilo kakor prvoosebno občutenje, da v slednjem od njih vidim in čutim sebe. To je prekletstvo, precej stane in iz človeka dela Pavliho. Vendar po drugi strani ne dovoljuje nobene nepremišljenosti. V tem cilindru plezajočih teles, kakor si vsako jutro, ko moram zdoma, zamišljam to vzpenjanje navzgor, je dovolj ena sama kretnja kakšnega butastega vzgojnika ali starša, en sam napačno razumljen signal kakega »Varuha«, pa mladosti zagreniš, scvrkneš, zasvinjaš življenje že na začetku. Videl in izkusil sem na tisoče takih *vzgojnikov* in najhujši med njimi imajo zdaj v tej deželi žive smrti in mrtvega življenja svoje spomenike še zaživa. Človek je navsezadnje ekstremni produkt vsega, kar imenujemo odvisnost človeka od človeka, ker vseskozi ustvarja človeka po človeku. To ni nikakršna filozofija, samo vizija konkretности. Človek je povezan s človekom, človek teži k človeku, v vsakem trenutku se eden ustvarja pod pritiskom drugega in se oblikuje drugače, kot je hotel, tako da je nemogoče govoriti o fiksnem statistično stanovitnem bitju, ampak bolj o medčloveških »napetostih in prenapetostih«, ki vsakogar v slehernem trenutku »determinirajo in definirajo« (za nekaj časa ali kdaj za vselej). Človek je od pamtveka podvržen temu, kar se odigrava med ljudmi, in od vseh naravnih elementov v tej zemeljski cerkvi sveta je ta element medčloveškega oblikovanja najmočnejši, najbolj človeški, a hkrati nečloveški in nadčloveški, v prvi vrsti pa nasilen v svojem vplivanju, v svoji naključnosti in nezreli zrelosti.

Rok, študent strojništva, skoraj dva metra visok orjak, je eden najkorektnjših med mojimi »učenci«. Vesten, urejen, redkobeseden. S svojo rdečo šolsko torbico iz prvih let osemletke pa boksarskimi rameni učinkuje skorajda groteskno. Doma je iz številne družine na majhni polkmetiji v oko-

lici Ljubljane. Ko je dosegel polnoletnost, so mu starši odtegnili podporo; in prav tako bo moral po družinskem dogovoru čez leto dni, ko se bo vrnil njegov starejši brat, diplomiranec, iz vojske, zapustiti domačo hišo, ker se bo brat poročil in se z ženo naselil v sobo, ki sta si jo delila z Rokom od otroštva naprej. Odtlej se mora prebijati sam, brez štipendije, ob priložnostnih zaslužkih, delati izpite v rokih, da bi čimprej diplomiral, hkrati pa mora v teh divjih inflacijskih časih stakniti streho nad glavo. Da bi privarčeval, si sam popravlja obleke, jih krpa, podaljšuje, plete puloverje, kroji srajce, šiva kape itd. Pazi, da se nič od tega položaja ne bi opazilo na njem in da še za las ne bi izpadel iz okvira vsakdanje normalnosti. Ko bi, denimo, obstajal kak živ seznam vzornih, samopožrtvovalnih mladcev, bi bil on, kljub moji averziji do zapete solidnosti prvi, ki bi si ga po videzu izbral za najbolj zanesljivega in največ zaupanja vrednega med vsemi... Rok se ubada s prozo, sprva se je s poezijo. Zdaj se že mesece trudi, da bi opisal neko hišo na stari šentpetski cesti in ljudi, na katere bo tam naletel. Neki mladenič se bliža stari hiši, v katero se bo naselil. S svojim videzom zunaj in znotraj naj bi izrazila, kakšna je in kakšne vrste življa prebiva pod njeno streho: z okni, fasado, vrati, velbi, s stopnicami, na katerih manjkajo deske; s slepimi okenci in neekonomičnimi vrati; z zadahom zidov, ki fermentirajo; z obrazom moškega, ki zapušča svoje stanovanje in ga mladenič sreča na stopnicah... Zmeraj enaka, do onemoglosti ponavljajoča se prva snidenja s konkretnostjo, spomnim se... Rok se muči vselej znova, da bi določil svoje mesto v tem opisu. Njegova rdeča torbica je čedalje bolj nabita od papirjev in listov, iztrganih iz likovnih zvezkov, ki jih hrani še od osnovne šole in so po praznih hrbtnih straneh popisane z bolj ali manj enakimi začetki njegove zgodbe. Sedi zravnano ko v šoli in mi bere novo različico, ki jo je sklepal v minulem tednu. Nered sveta se je lotil reda v njem in ga izkuša s svojo antitezo. Fasada stare hiše izraža posmeh in prezir, ki zmanjšuje fantov odpor, dela njegovo nedolžnost smešno in nepristno. Z apetitom mladega poba bi Rok rad svetu odlomil kos sveta, ga prežvečil in tako predelanega postavil nazaj, da ga ne bi več motil. Tek je eno, zmeda nereda drugo. Rok pripada istim ljudem in miljeju, ki ga hoče opisati z antipatijo: verjame, da je na svetu nekaj dokončnega in neizpremenjenega; nekaj, kar je treba z isto metodo in v nemo nadaljevati tam, kjer se je prejšnja generacija ustavila, kajti edino to daje svetu jamstvo neprekinjeni nepretrganosti istega. A morala, zavest, občutljivost miljeja, s katerim se identificira, postavlja ozkosrčne pregrade: to se sme, ono ne... Lepota in Resnica sta nepreklicno trdni in noben Galilei jima ne more do živega. In kako neki ga bo Rok lahko obšel s svojim odporom?... A najprvo estetika: Kdor teče prav tako hitro kot Lepota, spočenja same pleonazme in kič poštih razglednic; kdor teče počasneje od nje, bo obtičal v povprečnosti; kdor teče hitreje od Lepote, tega dela bodo videti odurna, vendar, prisilil bo Lepoto, da nadomesti čas in njegovo delo bo, ko ga bo kdaj dohitela, dokončno lepo... Pripovedujem mu iz svoje izkušnje. Tudi sam sem nekoč hotel opisati neko hišo (Stari trg 21, kjer so nastajale vse moje travme), ampak prekletstvo tega kamnitega Boga in moje je bilo, da nisva mogla drug do

drugega: hiša je bila istovetna z vsemi zgodovinskimi epohami, ki so dobesedno kapale iz njenih lukenj in jaz sem hotel (brez sebe) obvladati to bistvo. Zato sem uporabljal vse mogoče puhlice, izreke, reducirane stavke, heroizem ritualov in nekaj tega, kar uporablja zdaj on. Ni šlo. V meni samem je bilo vse pokvečeno ali zaprto. Bal sem se, da bi napravil vrez vase in bi moj občutek privrel na dan kot brezoblični potok iz teme, za katerega ne bi bilo prostora na svetu, zato je ostal brez forme. Šele ko sem začel opisovati »sebe pred kamnitim Bogom«, »sebe v njem«, sem sklenil nekakšno premirje z okolico, separaten mir med sabo in svetom... Dobil sem temo, katere dragocenost je bila v tem, da si jo zlahka zgubil, če je nisi imel stalno na očeh. Poduk je bržkone v tem, da moraš zmeraj trdovratno hraniti svoj nivo, a da uporabljaš vselej revnejša sredstva, kot misliš, da jih premore svet ozir. ti, in tako nekako doseješ v bližino cilja... Do tega odkritja sem potreboval dolgo... tudi on se bo moral sam, pod lastno kontrolo in cenzuro, v spanju in bedanju, prikopati do njega, do svojega, vse tisto ogromno in brezkončno, kar na žalost ne bo moglo vanj, bo tudi zanj ostalo zunaj zgolj kot informacija... bog z njo; z vsakim je tako! Rok me gleda: v njegovih strmo uprtih očeh je neumevanje in priučena resnica, da je človek lahko rešljiva uganka... ja, v miljeju, kjer vsi tesno živijo skupaj, je ta vera silovita. Ta trenutek mu zbujam samo slutnjo o tem, podobo... Na stopnji, na kateri je zdaj, je ustvarjalnost opravičilo za življenje, koliko je to vredno, je vprašanje druge ravni... Poglejmo še enkrat to hišo, predlagam. »Si bil v njej?«... »Nekoč pred letom in pol, ostala mi je v spominu«... »Si jo šel še enkrat gledat?«... »Ne«... »Torej boš opisal svoj prvi vtis«... Najpoprej celoto: hiša od vrha do tal. Potem posameznosti: oblika oken, ornamenti na fasadi, žleb, barva ometa. Zatem, kako učinkujejo posameznosti med seboj in kako na celoto. Jo lahko zdaj doumeš, spoznaš, oceniš? Je prijetna, manj prijetna? Kje šepa tvoj odnos do nje, kje si nelogičen?... Vse to so samo pomagala, pravila, vem... analiza, interpretacija, kriteriji, vendar, na pomoč je treba poklicati vse, kar je v bližini. Sam mu pišem nekaj variant: eno, kako bi to hišo videl sam, in dve, finalizirani (romantično in realistično) v svarilo, po katerih poteh ne bi bilo priporočljivo iti... Stari gradbeni material zaudarja po razpadanju. Kakšna mešanica duha ti udari v nos, ko prestopiš prag, po ljudeh, troh-nobi, laku, lesu, mahu in koprivah, ki iz dvorišča nad Ljublanico rasejo v hišo? Približujeva se prostoru, v katerem so zaostali čas in ljudje, med katerimi bo moral živeti mladenič. So ljudje v njem osvetlili svoje sobe s svetlimi materiali, pohištvom, aparaturami, plastiko, neonom, tako da se hiša le »giblje«, kamorkoli že, vendar giblje? Ali pa se hiša ne zmeni za nič, traja v svojem času, nepovratno propada, izginja brez tablet »zoper skle-rozo«? Ta jazbina, luknja, golota, mrčes. Cule po kotih. Smeti, pljunki, odpadki. Ta soba, v katerem središču je čevelj. Ta čevelj sredi sobe, ki leti v strop. Ta odsotnost zdrave pameti v sobi, ta neobstoynost sobe v sobi... Roku ne gre. Razume, čuti, a tisto pod videzom še ni postalo njegovo... o, sam sebe lahko vidim tam na začetku, nemočnega v bitki z jezikom, očmi, prilepljenimi na izbočeno sredino nekega mostička, polnega blata in kame-

nja, da bi mi on sam od sebe kaj povedal o ljudeh, ki so nekoč hodili tod . . . Pripoveduj mi, se odločim slednjič, na izust, o svojem občutku, prvem vtisu, ki te je prevzel, ko si se bližal hiši, ko si stopil vanjo, se pričel vzpenjati po stopnicah . . . Pozabi na vse napisano! Koncentriraj se . . . Zapri zaradi mene oči . . . Jaz bom pazil na tvojo intonacijo, na različne dolge premore, na tehniko govora, na njegovo melodično oblikovitost, kakor ti bo prišla, knjižni jezik, dialekt, sleng, ali samo naglas. Poslušam in zapisujem . . . tu pa tam priskočim na pomoč s spodbudnim srečanjem ali besedo, ki jo je izpustil . . . Zdaj vse to, kar si mi povedal, doma napiši na papir. Natanko, kakor si pripovedoval . . . Kar mi prinese čez sedem dni, je zadetek mimo tarče . . . Ni ostal pri jeziku svoje proste ustno pripovedovane zgodbe . . . ni vzdržal perfidnega pritiska praznega lista, da bi nanj prenesel napol omamljen svoje izvajanje . . . ni znal reagirati na presijo pravil, pomislekov in shem, da bi se izrazil po meri svoje normalne človečnosti, ki imenuje neumnost neumnost, dolgčas dolgčas . . . Iz svoje zapisnice ga spomnim, kako je s slogom svoje pripovedi definiral čas, okolje, svoj odpor . . . kratki stavki so izražali egoizem, antipatijo, ravnodušnost sveta, mehaniko obratov v čutenju, a široko valeče se stavčne periode so osvetljevale trumo prebivalcev iz hiše in posameznike v njej, učinkovale so kot topilnica ljudi, časa, ki teče brez zapornic . . . Zakaj ne pisati tako, kot govorimo? O tem, o čemer vsak dan tako strastno razpravljamo? Je to privilegij davnih časov, ko še ni bilo tiska, inkunabul, klinopisov, ampak sta obstajala samo opazovanje in konkretnost . . . ko smo se o svetem, prekletem in navadnem morali meniti legitimno vsak s svojo občutljivostjo, preprostostjo, rafiniranostjo ali preudarjenostjo? Ali pa te prednosti človek nikoli ni imel v zgodovini? Naposled, to ni nikakršna estetska samovoljost ali intelektualna konstrukcija, to vendar hoče in si želi vsaka zdrava, sveža, naivna duševnost . . . Korak za korakom tako rekoč stopam ob Roku . . . proces opisovanja te hiše me draži, prevzema me, vkopava se vame, postaja moj problem, v dvomu sem, če nisva že vse zatrla v kali, kajti v ustih že imam tisti okus po svincu, katerega začutim vselej, ko gre narobe, bodisi da je preveč tehnike in premalo navdiha, ali premalo tehnike in preveč inspiracije . . . Rok med krajšimi in daljšimi premori prihaja zmeraj bolj utrujen, a s čedalje bolj pogobljenimi variantami . . . Po milimetrih se bliža *temi*, »opisati sebe na ulici, sebe v hiši, sebe med ljudmi« . . . temu strašnemu duelu med redom v njem in neredom sveta in ljudi, ki so že sami predelani od sveta, bliža se mu, a telo pred viškom slej ko prej izgubi svoje mesto v resničnosti . . . Utrujen sem že, najraje bi zatrobil umik . . . Vprašujem se: je nujno, da bi odklenil žabico na trdno zapahnjenih vratih njegove nezavednosti, burkal vodo z ribicami, z muko in tihotapskimi prijemi zvbabljal žival na plan? . . . Bistvo človeka je razvoj, razvoj pa se odvija stalno skozi samomore. V sebi je treba usmrtiti, kar je, da bi prišli do tega, kar smo . . . do smrti . . . Ko ga zagledam med vrati, solidno silhueto od glave do petá, me hočeš nočeš prevzame občutek, da je on v tej splošno brezoblični masi resnična oporna točka, in sprašujem se: ali ni bolje ali enako dobro pustiti Roka, takega, kakršen je, vestnega, prostodušnega, prikupno korektnega,

kot pa tule v tej razteleževalnici načenjati na površju njegovo celoto; kajti karkoli bo že prišlo iz njega, bo v najboljšem primeru izhlapelo, a v najslabšem pustilo globoko brazgotino, ki ga bo vselej opominjala na rano. Tehtam to in ono. Med osebnostjo in izražanjem te osebnosti se je treba odločiti, ali boš kar ostal pri prvi, pri drugem pa pri drugi možnosti. A najbolje je seveda dvigniti roko od vsega... pustiti, da vsak zapelje sam sebe, po svoji volji. Če pa pomislim, da je vsakomur manj od obilja in lenobe škodoval možganski trening in da je ustvarjalnost le opravičilo za življenje, potem si pravim, naj prihaja, dokler prihaja, in da bo bržkone prihajal vse dotlej, dokler bo čutil legitimno potrebo po tem.

Nezim, sin Slovenke in Albanca, to je druga plat zvona. Nekakšen nežen ekrazit, ki poka v nekajminutnih presledkih. Vsakokrat se napove s truščem kot: *jaz sem proletarec in pika!* Bumf! se vrata odprejo, da pade stol na hodniku in na pragu, sredi treska stoji dolgonog lasač, mršav kot skelet, z gostimi lokni do ramen in velikega zakrivljenega nosu, v široki jakni iz jeansa, vsej posuti z lipovimi listki, značkami, bedži... od tistega, »Slovenija, moja dežela«, do radikalnejših, ki jih izdeluje sam na fabriški stružnici. Pravkar je priletel s šihta ali iz kinematografa pri Dolgem mostu na Viču, v katerem kot priložnostni operater vrti vesterne in kung-fu filme. Zdajle, denimo, je prišel naravnost z ljudskega zborovanja na Kongresnem trgu. Osem, deset tisoč ljudi je med Nunami in Filharmonijo, Zvezdo in Univerzo skandiralo, mahalo z zastavami, satiričnimi emblemi, kurilo kresove iz časopisov, prepevalo himno... »Super,« rečem. »Vas to nič ne gane?« Kot da bi me zasul s trugo gramoza... mene, ki ne prenesem še gneče ne na avtobusu... z obrazom v hrbtu potnika pred sabo, z obrazom drugega v svojem hrbtu, z zadnjico prvega pred mojimi nogami, z nogami drugega v moji... še kakega samotnega pešca na robu Ljubljanskega polja ne morem prebaviti... A moram odgovoriti, ker sem *pedagog*, čeprav je težko razložiti energičnemu mladeniču, da je nekaterih stvari preprosto preveč za eno življenje... da je človek utrujen od vsesplošnega mikastenja podivjanih form morale, od katerih vsaka zase terja svoj koncept... Seveda me gane, rečem, ko nekaj tisoč ljudi na glavnem trgu prepeva narodno himno. Spodnese me. Samo vse skupaj je mučno, prekrcévito, prenapeto, potrata energije, udarec v prazno... »Bil sem že na najmanj sto shodih, mahal s transparenti in pel ne vem koliko himen...« Helvetia, Marseljeza... Bože pravde... Deutschland über alles...« »A če bi prepevali Alelujo ali Internacionalo, bi šli?« vpraša hudobno... »To so šele hvalnice, ki so zame brez zveze, brez substance, nore ekstaze...« »In?« dvigne obrvi znad kot bonbon okroglimi plavimi očmi sredi šten svojih angelskih las... »Poslušaj, Nezim... zame je nacionalna razburkana masa, ki stoji takole skupaj, fizično, na svojih tleh, vpije in poje v svojem jeziku edina, prava, adekvatna masa od vseh...« »No, vidite...« »Vendar naj masa poje Aleluja ali Naprej zastava, v obeh primerih je v enem zmeraj enaka: človeka, mene, tebe, posameznika ni v njej.«... »To ni res,« osupne. »Saj vsak

nekaj dobi tam, saj ima vsakdo nekaj od tega.« ... Ujezi me. Vstanem in začnem hoditi po dvoranici ... od zastorov do praktikabla, na katerem stoji polomljen »Stenway« iz glasbenega oddelka ... grem in grem in on gre zraven dvakrat hitreje, s svojo hojo v prihodnosti že pred seboj ... »Ja, na površju ima nekaj, peno« ... »Vsak se lahko žrtvuje, vsak je lahko enak vsem,« reče Nezim ... »Ja, lahko žrtvuje vse, svoje najboljše na najboljši način, to je, da »najbolj osebno daš od sebe«, ampak kot posameznik si oplel, ostal boš zadnja luknja na piščali, praznih rok, brez pomoči, brez rešitve, kot si bil, razen da ti je zaradi take patetične zablode šlo po gobe ogromno časa ... »Ampak če se kdo zavestno odloči, da se bo žrtvoval za svobodo, za narod?« ... »Fanatična ljubezen do domovine, pravice, če postane poklicna, je za družbo sicer energičen impulz, a za posameznika dvakratna poguba, če se spremeni v strast, ki ga zapelje na eno samo pot. Deformira ga, mu uniči srce, občutljivost življenja. Spravi ga naravnost na pot v pekel. Nikoli se ne smeš ukloniti, tudi kolektivnemu nasilju svojega naroda ne.« ... Nezim me gleda: v meni vidi nekakšnega po poli očeta, ujca in obenem tistega, ki pripada stari generaciji, ki je uničila ali je zavoljo svoje labilnosti dopustila, da se je uničil ta svet, posekalo, izrulo, požgalo v njem vse, kar se je živega premaknilo z mesta in v katerega stopajo zdaj mladi z ogorčenjem, debelimi protesti, z nevarnimi načrti, da ga vržejo v zrak. Naj ga zaradi mene ... Nič ne pomaga, če si se ves čas upiral kolektivnemu gospodarju tega sveta, če so njegovi inženirji duš uprizorili pasjo jago nate, ti spridili mladost, hodili po tebi, včasih samo zato, ker si odtegnil svojo aktivnost pri uničevanju, ... o, vse to razumem ... inštaliran si v ta svet, eden tlečih panjev si, na katerega vstopajoči naslavljajo svoja vprašanja in terjajo odgovor. To imaš, če greš zdoma in se sredi absurdnih konstrukcij strahu in smešnosti ukvarjaš z vzgojo: odgovoriti moraš. Odgovarjati moraš za vse tiste bastarde, debele ščetinarje, hijene, ki so ti sedeli pol življenja na vratu ... ti naj bi zdaj živel z njimi na istem otoku, ko negotovi za svojo posest, čuječe, bojazljivo opazujejo generacije, ki prihajajo, ko valovi, ki se zgrinjajo na obzorju ... kateri val bo naplaval milost, kateri vislice ... bo tisti za prvim višji ali nižji, ga bo pokopal pod sabo ali ga pustil za seboj? ... Ja, ti naj bi zdaj stal tam na pomolu, se opravičeval, razlagal itd., ko te za hrbtom že suva v koleno oni t.i. »družbeni kristal«, ki od pamtiveka obrača plašč po vetru in ti zdaj trka na vest, zakaj se ne vkrcaš na krov »Naše pomladi« ... da bi zajadral po vodah skupne usode ... na krov te naše stare, luknjaste barkače s strohnelimi jambori, ki so pravzaprav ojnice, s krmilom, ki so ga odmontirali na zapravljičku, z jadrji, sešitimi iz njihovih starih posteljnih plah ... barkače, ki od vrha do tal doni od odmevov ponesrečene, štoraste, neotesane govovice in gestikulacij davno minulih ceremonialov, polnih skovikanja in starostne oslabelosti; pravzaprav to ni barkača, ampak košnat voz, naš stari košnati voz spod skednja ... »Jaz sem za to, da ne zaupamo nobenemu cilju v prihodnosti več, ampak da se nam zdaj takoj, na mestu, izpolnijo vse obljube o svobodi!« zakliče Nezim. Všeč mi je: tak sem bil mogoče nekoč sam: vselej izzvati vse mrtvo in neživo iz ljudi, da bi to usmrtil ... »To so sanje, poba,

uživati popolno prostost . . . tega človek ni zmožen, ker nanjo ni navajen, in če jo je kdaj imel, je vzdržal komaj nekaj dni, potem jo je uknil, da se spočije. Človek potrebuje od vsega najprej formo za svoj kaj, in če je ne najde ali 'mu jo ne dajo, pač zmeraj pobere staro« . . . Nezim je pod svojim ornamentalnim loščem, »bedži, frizura in skaj«, hvala bogu, bolj dinamičen kot statičen mladenič, zmeden je, občutljiv, pravzaprav bolnik: zaradi delne ledvične zadušitve je preležal v času šolanja leto dni v bolnišnici, med življenjem in smrtjo, poleg tega je še naglušen, nosi aparat, vrstica mu visi iz ušesa . . . Oče, Albanec, je pobegnil domov na Kosovo, ko je njegovo dekle zanosilo in Nezim o njem nima nobene vesti ali noče ničesar vedeti o njem. Z mamo, ki je bila prodajalka v trgovini, sta se prebijala, kakor sta vedela in znala. Živela sta v podstrešnem stanovanju, in da bi privarčevala pri kurivu, nista samo pozimi spala v isti postelji, ampak tudi večji del dneva prebijala v njej. Bilo mu je pet let, ko je nekega jutra odkril, da se mama še ni dvignila, da bi ga napravila za vrtec, ampak da še zmeraj leži zraven njega »pri miru in zelo lepa« . . . Po pogrebu sta ga mamina sestra in njen mož vzela k sebi, da bi ga vzgojila v »človeka«. Vpisal se je na srednjo tehnično šolo, da bi čimprej prišel na svoje in jima povrnil, kar sta vložila vanj. Po maturi se je zaposlil v tovarni, kjer dela zdaj na tekočem traku nepretrogoma, nepovezano . . . ta ali oni navoj, diodo, upor v števec, radioapar, kasetnik itd . . . Diskontinuirano delo je poglobilo njegovo lastno diskontinuiranost. Bolezen, nesreča, konflikti mu pomenijo elementarno nesrečo, ki le še bolj osvetljuje njegovo diskontinuiranost. Take so tudi njegove pesmi . . . grizejo in renčijo kot psi. Verz se odbija od verza, se razletava v zraku . . . tule dila, iz katere štrlijo žebli, in pramen dekliških las, tam vezje, vijaki in dekliške grudi, tule spet podgana, nagrobnik, monometer, čip . . . vse eliminirano vsakršne povezave med seboj . . . Njegov bes in jeza sta religiozni, še iz časov začetkov religije, ko sta nedolžnost in pregreha živeli še skupaj, druga ob drugi v isti ogradi. Nepovezanost stvari je nesmrtna . . . ta smer je postala pri njem že pot. Ne prenese globokoumja, sistemov, relativnosti . . . človek ima določeno dušo in prav tako jasne dolžnosti in ne poseblja nikakršne skrivnosti sam po sebi . . . »Nehajte govoriti abstraktno, drugače grem,« pravi sovrstnikom. V svoj koledar rokovnik spiše na dan tudi po tri pesmi, na leto se jih nabere čez petsto . . . ta gosto popisani blok med skajastimi platnicami, katerega vlačí s sabo v odzadnjem žepu vsepovsod na delo, v kinematograf, v tovarno, se je prelevil že v pravo zamaščeno magacinsko knjigo . . . V njej si pesmi sledijo ko dnevniške notice, ekstremne zamisli, vizije, zapažanje iz tovarniške hale, iz naselij, barak, kjer živijo ljudje v isti kolibi skupaj s prašiči raznih pasem, o spolnih aktih na grobovih ali v eni od mrliških kapelic pri sv. Križu, o naskoku otroške vojske pod šlemi iz loncev na sedež Državne varnosti, o uničenju celega nasada begonij, da bi si iz njega napravil šopek in ga poklonil samemu sebi . . . V imenu elementarne jeze napade vsakršen ritual, ponarejen slog, napačen ton, vsak beg od resničnosti . . . v tem boju izgubi kdaj tla pod nogami in odplava kot balon . . . Pravzaprav ne obravnavam njegovih pesmi, ampak njega, njegovo osebnost, ker je, kot je to

primer z drugimi, on sebi samemu najbolj privlačna in očarljiva snov v pesmih.

Njegova lastna oseba je atraktivni lik poezije, in to zdaj, v času, v katerem so avtorji prav tako oholi, hromi, odurni, kot osebe, ki si jih izmišljajo. Kakšna kombinacija – iz elementov, tudi patoloških, sestaviti bitje, ki po otroško-živalsko čeblja. Ne veš, kdaj bi to razumel kot otroški vrišč, kdaj kot pasji lajež... Ne, niti na kraj pameti mi ne pride, da bi ga spreminjal v tej sijajni nezreli zrelosti, ker se tudi dalo ne bi... samo od daleč mu lahko pokažem drugo stran reke, onstran, njegovo nasprotje ali dopolnilo... »Oblaki, ki se takole slovesno pomikajo po nebu, niso nič, če se ne zadevajo v goro«, je včasih dociral Gregor S. »In tudi gora ni nič, če nima živega neba nad sabo.« ... Hočem mu, ne zares, bolj za vajo, demonstrirati neko celoto, kolikor se to sploh da... Zraven tvojega majhnega sveta so še drugi majhni svetovi in na svetu je naposled še svet. Samo namig, da bi spoznal svoje mesto v konkretnosti in ga do kraja premislil... Leto dni je prebil v bolnišnici... bolezen je bila edini postanek, ki ga je prisilil k mirovanju, gledanju v strop, razglabljanju... iz tega dela življenja lahko gradim, svetujem, z njegovim privoljenjem... Če bi se Nezim tudi sam želel spremeniti, mu to ne bi uspelo, njegov surovi talent ima substanco, obliko, glas... Dam mu, da spiše katalog stvari, vtisov, razpoloženj, ki gódiyo zgolj njegovim očem, občutku, mu zbudajo veselje s samim gledanjem... naj so to *turbine, nočni dež na oknu železniškega vlaka, rastline, rokopisi in zemljevidi*... on napiše *golo meso mladih punc*, noče izpasti iz mesarskega snobizma svojega proletarstva, razkriti svojo občutljivost tjavdan. Dam mu spisati imenik stvari, ki se ne prilegajo njegovemu počutju, katalog neprijetnih reči, katerih se izogiba, seznam negativnih in pozitivnih lastnosti, ne zato, da bi pokazal njihovo polarnost, ampak njihove dopolnitve, svojo koncepcijo, ki je nemirnejša od statičnih in optimističnih koncepcij psihologije. Datira naj dan, leto, uro in primerja izbor stvari med seboj... to bodo nekoč dokumenti njegovih občutij... Optimistične želje so to, vem, odkriti ali rešiti vsaj kak vidik iz resničnosti, fragment, delček njegovega življenja, ki ga bo lahko dopolnjeval in primerjal s tisočimi in nešteto drugimi fragmenti in delčki... mogoče bo začel prebijati neznočni zid svoje kehe z lastnim gledanjem, milimeter za milimetrom, ali v nenadnem preskoku našel podrobnost, ki leži nekoristna, neškodljiva med obema skrajnostma...

In tule prihaja skozi vrata že drugi dvometraš, Jurij, pravo nasprotje Roku in diskantinuiranemu Nezimu. V sebi razklan, v drobcih, krhek; blizu obupa in izgubljenosti, ker ne more, kljub nenehni želji po resničnem in pristnem, obvladati svoje notranjosti, se identificirati s tistim, kar je njegovo, kar bi izhajalo čisto in povsem samo iz njega samega... Sizifov posel, neznočno ponižanje, pod katerim ječijo vsi, ki so prepričani, da globoko v človeku leži nekaj resničnega in avtentičnega, kar nima, razen abstraktnega vpliva družbe, naroda, okolja nobene zveze z vsakdanjim bojem z res-

ničnostjo in konkretnimi, naključnimi vplivi ljudi, ki nenehno drug drugega formirajo in sestavljajo... To ponižanje opažam na Juriju, pod tem balastom se dobesedno grbi, krči... Prihaja tiho, neopazno, z rokami ob sebi, v debelem štucarju, z volneno deško kapo do oči, nagne se v pasu nizzdol, z nosom skoraj do stolov, ko odlaga oboje, in nato sede za mizo nasproti stene, z roko na ustih, kakor v cerkveno klop pred oltarjem, kjer je prepovedano kašljati... Učil se je brenkanja na glasbeni šoli in se kot kitarist honorarno zaposlil pri akademski folklorni skupini; zdaj je opustil oboje, da bi lahko ob tej večerni uri prihajal sem. Sicer je to njegova odločitev, vendar, »šlik-šlak – ti si škrat«, to me obvezuje, da mu povrnem vsaj s čim približno enakovrednim... Res je nekaj, moji »učenci« ne plačujejo nikakršne kotizacije... tale medanska šola je zastoj, majhen kres na ljubljanskem barju, h kateremu prostovoljno prisedajo vsi in na katerega odmetavamo, da bi bolje svetil in bi se laže ogreli, vso mogočo šaro, fikcije, smeh, laži, forme, poraze, kdaj celo lastno roko ali nogo, da bi se v kakem trenutku bolje videli... Jurij je po poklicu ekonomist pripravnik v največji mestni livarni, zaposlen na oddelku za vodne črpalke... Sedi za mizo kot zgrbljen od lastne sence: drobno glavo tišči med široka ramena, roke drži pod mizo na torbi, ki jo ima na kolenih, komaj razumljivo momljanje mu prihaja iz majhnih ust; ko je kaj vprašan, in kadar kdo govori, upira oči v senci pod gosto zraščeni obrvmi nepremično v tistega, kot da prvič sliši govoriti človeka in mora ujeti vsako igranje glasu v zraku... Tudi v službi, v skupni pisarni sedi podobno, kakor v šolskem razredu... pred njim, z obrazom, obrnjenim k njemu, stoluje šef, za njim, z obrazom v njegov hrbet, namestnik šefa... on sedi na sredi in v splošni delovni pridušenosti pisarne se ne upa ganiti, ne dvigniti glave znad papirjev ali se zagledati skozi okno v tri dni... šele ko se zdrami iz popoldanskega spanca, se otrplosti... Nekoč sem mu moral zaradi prestavitve termina naših shajanj telefonirati domov... Oglasil se je globok, ohripel ženski alt: »Jurija ni, Jurija ne bo!« Togotno in zlovesče, kot da bi skozi žico bučno in neotesano vdrl ne le v domačijo, hišo, nadstropje, sobo, ampak celo v kot te sobe, ki si jo je izbralo za najbolj varno zatočišče pred življenjskim direndajem. Najraje bi sam sebe udaril po menzi, ker razumem ljudi pač tako, kot sam razumem sebe. Zatorej ne vprašujem Jurija po osebnih rečeh... ali ima še starše, dekle, kako prebija dan... Pustim ga, da prihaja, priseda, kdaj prebere kako pesem, zapisek, majhno razpravo vpricho drugih... vendar, delavnica postopoma že postaja njegovo leglo, v katerem se počuti doma. Smeje se neslanim šalam, ki jih kdo razdira v skupini, in tudi sam si drzne kdaj izreči kako nedolžno smešnico... O, to življenje zunaj, v zadnjem času dežijo same konvulzivne grimase, maske, madone, ponarejeni lustri, reducirana in štorasta govorica kaplanov in vikarjev anarhije in reda, brez svobodnejše in odkritosrčnejše izpeljave, in to iz strahu, da ne bi ta narod pri priči živčno klecnil, vsa ta naša drama, ki je zato tako dramatična, ker za dramo sploh še ni zrela... Celo narave z letnimi časi ni več, noben prizimski čas, sloviti lesketajoči se zrak »le cristal d'Ex«, kot pravijo v Baslu, ki ustreza najvišji formi človeškega mišljenja – čisti matematiki in razrešitvam, samo

izbruhi sparjenega podnebja . . . štirideset let velike epohe za železno zastornico, dvakrat toliko še, da zamre njen odmev in se očisti zrak . . . Jezim se nase, ker Juriju ne morem pomagati z ničimer drugim kot s svojo tezo o smereh, katero naj vsak sam spozna in si jo odbere v resničnosti, dokler v spopadu z njo ne bo postala pot . . . Pesmi, ki jih piše Jurij, prihajajo mukoma, ko skoz ozko režo na svetlo . . . zvok kitare, ki pade ko kaplja v kot sobe . . . nočno pešačenje domov (v stanovanjsko naselje na robu mesta) za razposajeno družbo, ki si lasti celo cesto, medtem ko se on omejuje na ozek pločnik, da bi ukrotil nered v sebi . . . ogledovanje neba z vrta pred hišo: Kdo je tam gori? In: Česa sem kriv? Večer v sobi, »ko izgine svet in izginejo vsi drugi, da meril bi se z njimi – veliki dogodki postanejo majhni, lastna majhnost postane velika, zapleše pomembno po majhni sobi« . . . Govorimo o nenatančnosti izražanja, ki se čez čas vselej prelevi v balast svinčenega dolgočasje, ko na lepem opazim, kako si z roko briše oči in jo, da bi jo obrisal, drgne ob skajasto torbo pod mizo . . . kot da bi govorili o njegovih, ne o pomanjkljivostih vseh nas, ki sedimo okrog mize. In namah postane literatura, to »nevidno mesto, kateremu sledimo«, podzemlje, grajska ječa, v katerem dušo raztegujemo na mučilno kolo. In to prav tule, kjer njegova sposobnost in notranji nered nista več dvoje, ampak skoraj eno . . . kjer za lično kožo odkrivamo gnusno privlačnost organizma, afiniteto atomov, z daljavami to vmesno steno do kozmosa, monstrume strašnih transgresij . . . Ko sva nekoč sama, me vpraša: Zakaj v nasprotju z aroganco in brezobzirnostjo, ki si v literaturi dovoljujeta vseh vrst razglabljanj, deluje obup zmeraj tako indiskretno, nerazsodno, vsiljivo? In: je resnična, odbijajoča indiskretnost to, ko pisec sporoča nekaj, kar se tiče bralca in kar bralec tudi sam ve, ampak si tega pod nobenim pogojem ne upa priznati? In zakaj po drugi strani pisci, ki pesnikujejo o lastnem telesu in živijo svojo pesnitev korak za korakom, komaj kdaj priključijo v bralcu mučni občutek, da so neizprosno okrutni in da vlačijo na dan svojo zasebno intimnost? Zakaj zmagujejo lahko samo brezobzirnost, posmeh in pesnikovanje namesto skrajne odkritosrčnosti do samega sebe? V katerem delu človeka obstajajo te zapovedi proti tveganju, opozorila na pasti in kje so izhodi iz brezpotja? Zakaj je zmeraj vse tako zazidano, da človek ne more iz svoje kože? Je to naravno? Dano od Boga? V našem genu, temu zaščitnemu čepu, da to ohranimo zase, čeprav smo daleč in na varnem od ljudi, ki bi nas sicer požrli? Ali ni poraz ljudi za to tako hud, ker ta ni sposoben niti tega, da bi bil zares poraz? Poraz, odgovarjam slabotno, se lahko delno spremeni v zmerno stanje, če ima naš osebni jaz neko vlogo v dogodku . . . v zmago pa mogoče, če se kot otroci v svojih igrah dobre volje in lahkotno zavihtimo nad lasten primer, nad lasten prepad, in jo popihamo v vedrino, če nas kajpada pri tem ni sram zajahati neosedlanega konja, se na plohu spustiti po bregu v vodo . . . Delamo nalogo, avtomatični zapis vsega, kar komu šine v glavo, brez predsodkov ali pomislekov, neke vrste družabna igra. Po njegovi roki, po krčenju njegovih ramen vidim, kako se mu upira, da bi izdal svojo zmedo . . . z enim samim premikom bi bolečina razmnožila svojo bolečino. Kar napiše, je daleč pod nivojem njegove osebnosti, ki je

močnejša in zanimivejša od vsega napisanega, izgovorjenega... o, če bi imel v življenju nekaj zmeraj istih ponavljajočih se priložnosti, da bi vsaj eno rampo lahko dvignil pred seboj... Ko sva ob neki drugi situaciji spet sama, mi govori o popolni opravičenosti telesnega in nikakršni pravici duhovnega življenja do obstanka v sistemu življenja samega. Zakaj je to tako grozno? Zakaj za dušo tak heroizem živeti in za telo prav tako junaštvo umreti? Življenje je zanj snidenje ljudi na nekakšni prireditvi, ki poteka zanj pod prenizkim stropom. Tule, ob štangi pri izhodnih vratih avtobusa, ko vstopajo ljudje ven in noter, ali v natlačeni veleblagovnici ali v gledališki avli pred predstavo čuti v vsakem zmes skupne in individualne duše, v razmerju 4/5:1/5. Včasih v fiziognomiji, telesni obliki, drži, celo v oblekah, ki visijo na osamljenih telesih, čuti manjše, odločne poteze, s katerimi se razlikujejo med seboj... ponekod občuti to kot »svetle lise«, drugod kot »črn žar«, »sivo mavrico«, pri kom spet kot »dolgo galerijo«, samo to ni zanesljivo, ker ljudje v javnosti skrivajo svoje bistvo, simulirajo splošnost, in kdor jo bolje simulira, ima to za dokaz za višje umevanje življenja... Samo v umobolnicah ljudje tega ne morejo storiti... njihova obličja so goli obrazi duše brez obličja... Vendar to drhtenje zmeraj zaznava, ne toliko v livarni, vendar tudi tam, ko nastopi konflikt in tedaj ni važno, kajne, ali daš udarec od sebe, proti drugim ali vase, v obeh primerih je isto, ni ne pohvalno ne za grajo, a je le boljše od ironije? Svet je svet dejstev, pravijo. Ali svet notranjih stanj, nemirov ne more nikoli postati dejstvo, dejanje? Kaj naj potem z njim? Ga bomo zmeraj pustili nedotaknjena in nezbujenega, kot na pokopališču?

Tukaj za mizo so še drugi... Barbara, prihodnja študentka medicine, in Lena, slušateljica filozofije... Lambert, fizik, najbolj racionalen od vseh, in Aljaž, biolog, najzadržanejši fant, kar sem jih srečal... Fina, absolventka filozofije, ki piše čudne zgodbe: enkrat o očeh, drugič o rokah, kot da je samo en organ živ in zdrav, vsi drugi pa so bolni, ne mislijo več ali so mrtvi, kar me spominja na sedemletnega Martina iz lutkovnega krožka, ki riše babico brez oči, ker je oslepela, in konje brez nog, ker si jih je zlomil... Jan, ki vsak teden napiše po eno fantastično novelo o vsem, kar mu pade v glavo ali mu pride pred oči, ko med pisanjem pogleda skozi okno... Jerko, elektrotehnik, ki piše o zvezdah, ki kapajo na tla, in mi kdaj sredi noči telefonira s spremenjenim glasom, ponavljajoč: »Tukaj vaš IBM!«, dokler mu po minuti, dveh, ne rečem »Jerko, pojdi spat,« in nato se zares zavleče v posteljo spat... Mojca, ki piše zgodbe iz vsakdanjega študentskega življenja... Kleta... In na koncu dolge mize Balanč, ki se mu na obrazu bere, da mu manjka ena razvojnih faz... kaj vem, otroštvo, puberteta, mladenišтво ali mogoče od vsakega nekaj. Sedi, pripravljen, da vsak hip poskoči, okrog sebe meče žgoče poglede, nabira čelo, ironični ali čudni, neodgovorni nasmeški mu ves čas poplesavajo okrog šobe, gestikulira tako močno, da kdaj koga nepričakovano klofne... hodi hitro, zmeraj v trenerki in v supergah, z gibčno, zibajočo se hojo, večinoma pa teče. Za vsako

malenkost bruhne v smeh, govori vsevprek, se vtika v pogovore drugih, ki se ga ne tičejo . . . Ekstremni produkt vsega je, kar se dogaja med ljudmi. Po agresivnosti prepoznam v njem nastavke samega sebe iz mladosti . . . tam daleč, v mraku začetka prvih preživljenih psihicidov. Ampak ko hočem začititi to čustvo ob njem, da bi bil spet grob kot некоč, ga ne začutim, če se hočem osvežiti z njegovo svežino, se mi ne posreči . . . Balanč je človek, ki ljubi vse, kar je občudovanja in navdušenja vredno, takemu pravimo po krivici nemalokrat diletant . . . Vse dneve preždi in se smuka okrog umetniških družb, bohemov, raznih centrov, redakcij, gledališč, galerij . . . to ga ustvarja in precedi vsak dan na novo . . . ni avle preštevilnih lokalov, razstavišč, da ne bi naletel nanj, kako postava in pozorno poslušša to ali ono gručo somišljenikov, zbrano okrog svoje korifeje, ali vneto gestikulirajoč razlaga svojo teorijo skupinici deklet, ki se stiskajo okoli njega . . . V delavnico mi ga je poslal prijatelj iz mladih dni . . . da bi se ga znebil? slutim, da ga bo некоč v prihodnosti, v kateri me hvalabogu ne bo več, eden iz tiste glote večno nezadovoljnih snobov, ki skupaj s svojo podrejeno družčino v tej tisočletni barjanski prestolnici nikoli ne bo odkril, kdo med njimi ima škrjančkov, kdo krastačin glas . . . Ko je Balanč imel v gimnaziji težave, je šel z osemnajstimi leti v vojsko, ampak pred iztekom roka so ga pustili domov. »Prinesel sem jih naokrog.« Zaradi neke bolezni, ne vem katere, se mu ni bilo treba potiti na vsakdanjih drilih po vadiščih in hlevih. Kuhal je kavo oficirjem v vojaškem klubu neke obmejne garnizije in bil predčasno demobiliziran. Ob tem me navdaja nekakšno iracionalno negodovanje nad dezertjerji. Mogoče mu manjka prav to surovo obdobje? Zaman ga je spraševati, kako kot zasebnik živi, da bi ga določneje opredelil. »Imam starše, a bolje bi bilo, da jih ne bi imel, mogoče pa je le dobro, da jih imam«. Sem hodi zato, ker je to tudi ena od umetniških institucij. Bog pomagaj, ampak jaz sem umetnike zmeraj malo zaničeval, če niso ostajali v svoji sobi in pustili stvarjem, da grejo kakor odbita biljardna krogla same svojo pot. Če jih ni razžirala neka jedka vodica, vsakdanja bitka z lastno nezrelostjo, da iz bedaka postanejo modreci, so bili zame odpisani – za zmeraj! Nekaj drugorazrednega. Kot da ne gojijo nobenega razmerja več med ljudmi in svojo umetnostjo. Samo še umetniki med sabo. Tekmujejo za popolnost, za preciznost poetične besede, drug drugega krepijo v neznosni predanosti pesnjenju, se spodbujajo k neprestani rivaliteti; v stalnem izpolnjevanju oblikujejo piramido, ki s svojim vrhom sega do nebeškega svoda in jo mi z dvignjenimi nosovi občudujemo od spodaj. Kar je svojčas pomenilo visok let literature, je zdaj postal program, sistem, profesija – in dandanes si lahko pesnik, kot si lahko inženir ali zdravnik. Pesnitev se je razrasla medtem v monstroznih razmerjih in mi ne gospodujemo več nad njo, ampak ona nad nami. Pesnik je postal suženj in pesnika lahko definiramo za bitje, ki se ne more več izrekati o sebi, ker se mora pesnitev izrekati . . . Balanč vsako teh umetniških jeder oblikuje po svoje . . . ne zastrupljajo ga toliko s svojimi »rezultati«, kot z življenjem iz zmetnih vlaken . . . V začetku je pisal šušmarske sonete, v katerih je na ljubo stopicam žrtvoval občutja, zdaj sestavlja hermetične pesmi v geometrijskih oblikah; bolj važno od tega,

da bi ostal pri sebi, mu je to, da »komunicira znotraj moderne presije kulturnih mehanizmov«. Morebiti na začetku nisem prav ravnal z njim. Gledal je v meni očeta, bolj kot svetovalca, in na vsako besedo je skočil kot na povelje. Rekel sem mu, da mi to vedenje preseda, in se opekel. Začel mi je postavljati neprijetna vprašanja iz mojega življenja, o katerem je informacije dobival v kdove katerih krogih, me izzivati, se posmehovati kot sovrstniku... napetost in budnost v delavnici je začela naraščati ob njegovih žalitvah... In vse to le zato, ker sem se otrešel vsiljene vloge »transcendne avtoritete modrega očeta in varuha« ozir. ker si nisem pustil obesiti njegove ljubezni za vrat... moral bi vedeti, da dve tretjini sovraštva, ki ga spravljamo na dan, gre na rovaš bolečnih čustev; Bog se usmili tistega, ki se ne pusti spoštovati ali ljubiti... Mladi te vedno naučijo več, kakor jih lahko ti naučiš... to vam bo priznal še tako nemaren učitelj. Po drugi strani pa: nobena od njih nisem nikoli potiskal v »zrelost«, v kliše, raje sem ga zadrževal, da bi delal na tistem, kar je ravnokar dosegel in je postalo njegovo glavno opravilo... »Eksistenca terja svoje,« so rekli in šli sredi nastajanja stran... in ko so se čez leta pokazali, za koliko so zrasi, so skozi vrata stopale silhuete politikov, direktorjev, pravnikov v velikih formatih, govoreč v žargonu politikov, direktorjev, pravnikov, brez iskre humorja in senzibilitete od prej... prišli so me pogledat, pozdravit, rekli so med smehom, da je bilo tole tu v tej dvoranici »najlepši del otroštva, ki so ga imeli«... Edino, kar pri Balanču lahko naredim, je, da vztrajam pri pravičnosti, dušim antipatijo, ravnodušno gledam na njegove kozličje skoke od debelih učbenikov do kristalno jasnih priročnikov in nazaj. Njegov filozofski glad je nepotešljiv... in zmeraj je v diru za viri. Pride nekoliko pozneje kot drugi... v teku iz kake galerije, čitalnice, alternativnega gledališča sredi mesta, okrog katerih je krožil ves dan... pridirjal je pol mesta natlačenih pločnikov... s sabo prinese jogurt in kruh, da bi med uro večerjal, a tudi škarniclje jabolk, ki jih razdeli med druge... Prilepil se je na delavnico kot klop in noče stran. Če ga ne bi bil poslal prijatelj, bi mislil, da mi ga je podtaknil... ve se kdo. Rečem mu, naj napiše vse, kaj počne čez dan... mogoče je to šansa, da pride nekoliko k sebi... ampak to, kar mi prinese, je nerazumljiva godlja lacanarstva, na novo oživelega Freuda, sociologije, ludizma z grafitov... Najpogosteje se posmehuje, praviloma vsem na svoj nori, neodgovorni način... včasih ga kaj piči. Nekdo mu je nekaj rekel. Užaljen je. Iznenada preskoči mizo in se v diru požene skozi vrata, po stopnišču, preskakujoč balustrade z nadstropja v nadstropje... Čutim se krivega, pošljem druge za njim, kličem ga, a zaman. Mogoče si je predstavljal, da bo tu imel nekakšno svoje gnezdo, oporno točko, izolat. Smili se mi, kar je v resnici tvegano, ker sočutje samo do enega terja preveč časa. Prizadet je. In kdor je prizadet, docira lahki sentiment v meni, ima prav in moreš se ukvarjati z njim... Zdaj, ko je pred koncem zadnjega letnika večerne gimnazije, bi rad izstopil. »Teh nekaj mesecev boš že vzdržal,« rečem prezirljivo, ko me vpraša za nasvet. Nalašč si natakнем naredniško masko brutalnega vzgojnika: ta distanca me varuje pred izpadi. – »In potem?« vpraša posmehljivo... »Šel boš v službo ali na univerzo?«... »In

potem?«... »Diplomiral boš ali se kako drugače zaposlil.«... »In potem?«... »Našel boš pravo dekle in se poročil.«... »In potem?«... »In potem?«... »Potlej se boš znal enkrat v življenju zrelo vprašati »In potem« in začel umirati kot zdaj jaz, dokler ne boš umrl«... Pogleda me od blizu, žgoče, in se začne režati: »Nič drugega?«... »Nič drugega pod soncem. Svet je prazen, ti moraš ostati korajžen.«... Ne verjame, oči se mu spremijnajo, ožijo, dvomi, ne dvomi... njegova vera v različno velike resnice ne prenese nobenega mikroskopa... ovešanec je, ki niha v zraku med nebom in zemljo.

Od vseh mi je najbolj pri srcu Kleta. Mogoče ker to konzervativno vzgojeno dekletce prehudo dvomi o sebi in ni gotova, če je ta divja igra z dušo tule, v delavnici, sploh dovoljena. Vsakokrat, kadar vstopi, vidim na njenem bledikastem obrazu, v liniji obrvi nepričakovano vprašanje, strah, bojazen, plaho presenečenje, kot da stopa v nekakšne zemeljske vice... o, tako smo mi stopali v življenje, v sobe, polne ljudi, in tako bomo najbrž vstopali po smrti v nekakšne svetle, prazne, zamegljene pustinje... Pred desetimi, dvanajstimi leti sem, v času suverene apatije partije, družbenih organizacij, komitejev, stotine skupnosti itd., ki so vsako tvojo pobudo od zunaj zatirali s sumničenji in zlobo, na lastno pest razposlal na šole, osnovne in srednje, razpis natečaja za literarni nastop v Festivalni dvorani... Prišlo je čez sedemsto petdeset sestavkov, prav toliko šolarjev. In med stotinami teh sestavkov iz pedagoškega otroštva je bila zgodba na dveh listih o mali Bosanki v nekem velikem stanovanjskem naselju, ki si je zaman prizadevala, da bi jo blokovska otročad, ki jo je apriori eliminirala iz svojih vrst, sprejela medse, dokler ni postala deklica, čeprav so jo srečevali dan za dnem na dvorišču, ne samo neopazna, ampak tudi nevidna za vse... To je bil v svežnjih stotin z otroško roko nakracanih listov edini, ki se je postavil na stran življenja kot sile, ki je veliko moralnejša od občutij, s kakršnimi ga interpretirajo ljudje. Bil sem radoveden, kdo, kakšen je ta avtor, otrok sedmega razreda osnovne šole, ko se je iz množice tisočih otrok v Festivalni dvorani prerilo koščeno dekletce rdečkastih las in pred mikrofonom s povsem normalnim glasom prebralo svojo zgodbo, ki ji je vsa dvorana prisluhnila v napeti tišini, kajti to je bil opis konflikta iz njihovega življenja, in potem udarila v frenetičen aplavz... Pristno razodetje! Kleta!... Ko se je vrnila s podija, sem ji rekel, naj pride kaj v delavnico, in prišla je, kot je zatem prihajala vselej... zadržana, molčeča, sramežljiva, tenka ko steklo... paziti je bilo treba, da je robustnost drugih v delavnici ostajala vsaj v svojih pristnih mejah, kajti ob slehernem neposrednem vprašanju se je stresla kot pred iztegnjenim kazalcem na svojih prsih... Živela je pri svoji babici, mi je priznala veliko kasneje. Oče, lokalni politik, predsednik ene od občinskih skupščin, je pri sebi doma vpeljal isto tehniko medsebojnosti, odločanja, žargona, kot v svojem t.i. družbeno-političnem telesu; ni se več počutila doma pod starševsko streho v eni od lepih vil v Rožni dolini; pobrala je kovček in šla živeti v zamestje, v enosobno stanovanje k svoji

babici, ki je bila doma s kmetov ... Odločila se je sama, bil je to spopad med vrojeno poslušnostjo in brezimno krepostjo ... neka primes v glasu, slutnja, gesta, skratka, neki »nič«-jo je zmeraj posvaril, kot neka posebna vrsta subtilnega navdiha, kakor ji je po drugi strani branil dvom o lastnem daru, čednosti, zasluge za vse, kar je sestavljalo moč in vrednosti njene osebe ... strah pred življenjem, strah pred svojo rahlostjo ... bila je to, čemur pravimo trd oreh ... V delavnici so jo vsi vzljubili, spoštovali so njeno mnenje, misli, sodbe ... »Jezik, ki ga govorim *sama v sebi*, ni od tega časa,« je rekla. Napisala je zgodbo o travniku, polnem zvarkov, ki lečijo razne bolezni. Zgodbo o deklici, ki neko nedeljo na prazni glavni cesti stopa za redkimi pasanti in oponaša njihovo hojo in držo, da bi si za življenja izbrala najadekvatnejši videz. Zgodbo o preprogonoscu, ki nosi v rolo zvite težke tekače, ki so bile nekoč leteče preproge. Povest o vratih, za katerimi so še ena in za temi še druga in spet tretja, vendar pri četrtilnih omaga, ker si za njimi ne more nič več predstavljati, in ostanejo zaklenjena. »Ne gre več.« Mora počakati do naslednje stopnje. Potem spiše zgodbo o najkrajši razdalji med dvema oddaljenima točkama – o ljubezenskem pogledu dveh, ki se gledata iz oči v oči ... Pogovarjava se torej o jeziku, ki ga govorimo *v samem sebi*, ki ne pripada našemu času, v katerem živimo, pravzaprav ne pripada nobenemu času, zato se je treba zanj boriti. Najbrž je to jezik duše, pravi Kleta, ta pa je stvar posameznika in kolektivna last, celota brez začetka in konca. Ja, kaže, da je že pred našim rojstvom tu in čaka na nas ... »Jaz to opažam večkrat,« pravi Kleta. V strastnem razpravljanju, pod kopico besed, idej, znanstvenih stališč njenih kolegov in starih univerzitetnih profesorjev nenadoma nastane razpoka, pokaže se gola koža, neki potoček na lepem prižubori iz stene ... najbrž je to duša, ki ne zaupa ničemur in dvomi o vsem ... Bržkone, kimam resno. Resno zato, ker se zavedam hude resnobe svoje hude neresnosti ... Ta nemi notranji jezik udari vsak hermetizem, brž ko se pokaže kot falsifikat, prav tako, kot vsako konkretnost zavije v meglo ... Jezik, ki ga govorimo v samem sebi, se oglašča že, ko ležimo v otroški košari ... ob silhuetah, spremembi v glasu, svetlobi, veličini prostorov, ob dotikih, legah, našem vmešavanju v situacije ... od prvih položajev, podob, linij, barv, pojavov je odvisno, ali jih bomo vzeli v svoj svetel ali temen prostor, jih razsvetlili ali zatemnili ... enkrat z zadovoljstvom, enkrat z grozo, enkrat z odporom, ker nimajo obstanka v nas. Ta jezik se nikoli ne spremeni, ne v Kleti, ki ji je dvaindvajset let, ne v meni pri šestdesetih, nezrel je, otročji in hkrati konzervativen, starčevski, ker ne pripada nobeni starosti, ne času, marveč vsem razdobjem in starostim. Strašen jezik! Vendar je njegova vrednost prav v tem, da ima kakor sanje svojo stanovitno sedanost, ki je tako močna, da ji ne morejo ničesar odvzeti ne bremena preteklosti, ne čari in upi prihodnosti ... »Bi bilo mogoče s pomočjo žanra, tehnike, kaj vem, spisati v njem povest, ki bi ne glede na civilizacije in razlike lahko komunicirala z ljudmi? Ali pa je, ker smo ga malokrat pritegnili v uporabo, ostal zakrnel in nedonošen?« ... O Bog, to je vprašanje iz igre elementov ... midva nisva poklicana, da bi koncipirala odgovore in programe, temveč da formulirava in zaznamujeva

možnosti naših hrepenenj, želja, pričakovanj ... A za šalo: če bi vsakih sto let napisali nekakšno novo Sveto pismo, generalno doktrino, ki bi se nadaljevala od tam, kjer se je prejšnje končalo, bi bilo najbrž pol stvari rešenih. Samo zamisli si svetovni koncil novodobnih zgodovinarjev, vodij narodov, predsednikov vlad, filozofov, jasnovidcev, gurujev nadomestila za nekdanje Mojzese, Samuele, Jobe, kralje, letopisce, pridigarje, preroke apostole, učenjake, ki bi konec vsakega stoletja napisali Stari in Novi testament o vsem, kar se je zgodilo, z načrti za prihodnost! Tako pa danes po bibliji, ki se končuje z razodetjem sv. Janeza, živimo že dvajset stoletij brez vsakršne centralne doktrine ali vsaj njene prenove, ob difuzni opori znanosti, filozofije, religij, raznih vraževerij, sociologij in še bolj optimističnih psihologij ... Da bi lahko izrazil stvari v jeziku, ki ga govoriš v samem sebi, moraš imeti veliko sreče. Ja, kadar hočemo znane skrivnosti, substance, barve, oblike izraziti na novo, moramo najti ustrezno formo, ki bo osvežila njihovo bistvo in pomen. Neznane skrivnosti pa nas naskočijo iz zasede, opišemo jih lahko le primitivno, brez sape, s čudenjem in osuplostjo, s kakršno nas je prevzelo naključje ... brezoblično. A brezobličnost je samo zemlja, na kateri potem garamo kot zamorci, da bi izkrčili njivo. Forme so, skratka, dražljaji, vrata, poti, ki vodijo k vsebini. Če učinkuje, se odprejo skrita ogrodja snovi ... in tako doživimo potem delni, vendar avtonomni stik z dušo ... O našem notranjem jeziku vemo samo, da je brezobziren in nedoločen, kot nekakšna stalna muzika v nas, in če ga hočemo uporabiti v zunanjem svetu, ga moramo dopolniti in formirati. In tu je past! Če bi ostali samo pri tem, kar jasno razumemo v svoji globini, bi bila hrbtna stran ene kinokarte dovolj, da nanjo popišemo vse, kar smo dojeli, in poleg tega bi imeli še kraljevski občutek, da se nam ni prikradla nobena napaka. In prav tu je zajec v grmu ... ko hočemo dopolniti in izpolniti svoj notranji jezik, da bi bil več resničnosti, prihaja kot pri vsakem natezanju in barantanju do prevar, zamenjav, diktatov, slepil ... v zamenjavo zanj dobimo rituale, obrede, bogočastja, ki izpovedujejo sebe in ne izrekajo nas. Kakor da je celebriranje v premoči ni več vredno od nas samih, naših izpovedi, tako, kot je služba božja v cerkvi pogosto pomembnejša od vere.

... Ritual diktira zožitev sloga, omejitev na nekaj ducatov posvečenih »doživljajev«, prikazanih z vsiljivo kombinacijo bornega besednjaka. In namesto umetnosti človeka za človeka dobimo obred pred oltarjem, glorificiranje pesnitve na sebi, visoko mašo esteticizma. Nihče ni odrešen teh zablod. A slej ko prej se duša zbudi, nastopi, ugovarja tej novi, pridruženi osebi, temu celebrantu, ki naj jo zastopa. Kajpada je njen glas šibak, komaj se izvije izpod patetične teže kakšnega *Uliksa* ali *Vergilijeve smrti* ... vsi poznamo te silovite brodolome velikih ladij, in kako duša čivka na vrhu jambora ko izgubljen vrabec ... Naš notranji govor mora ostati takšen, kakršen je, divji, zrel, krotek, nezrel ... ne smemo ga speljati v brezračne komore ... In potem, ko smo se znebili ritualov in postali gospodarji, ki izpovedujejo sami sebe, moramo paziti na to, da je način našega izpovedovanja dejansko v soglasju z našim položajem v svetu, da smo sposobni izreči

ne samo svoje razmerje do sveta, ampak tudi razmerje sveta do nas. Ne smemo udariti v heroične tone, če smo v resnici strahopetni, ker bi bila to ena največjih stilnih napak; ne smemo se izražati, kot da smo od vseh cenjeni in ljubljeni, ko pa nas v resnici ljudje ne marajo in ne čislajo, ker bi tudi to bila ena kapitalnih napak v našem slogu... Konfrontirati se moramo ne samo s svojo, ampak tudi s tujo resničnostjo... Naša notranja govorica, naša izpoved, mora biti taka kot sanje: do ničesar obzirna, k besedi in na prostost morajo priti najbolj skrita nagnjenja, potrebe, nujnosti; ti jim ne boš rabil za nič drugega kot za razbremenitev. Po tem se kajpada ljudje iz te knjige zbudijo v vsakdanje življenje in lahko premislijo, kako bi te sanje prevedli v trezno prakso. To leži zunaj izpovedovalčeve moči, a ne braniš se, ker veš za svoje meje... »Vendar,« vztraja Kleta, »ali se je ne da izraziti z neko idejo ali fabulo, z zapletom in razpletom, začetkom ali koncem?... Osebnost se mi zdi, ker sem skregan s slehernimi razrešitvami in zaključki, da ne... Celotno pri takemle ne: berem neko knjigo, v kateri si je nekdo zadal nalogo, da se bo iz protesta zoper teror režima zažgal pred sedežem ali podružnico ene najbrutalnejših režimskih institucij... Hodi po mestu s knglo bencina in išče najbolj javen prostor pred eno takih ustanov, da bi pred očmi čimvečjega števila ljudi uresničil svojo namero: se polil in zažgal. Jaz ga zapustim nekje v zadnji četrtini knjige, ko s svojo posodico sredi natlačeni- nih ulic išče naslednji primeren kraj; zaprem knjigo. Prav tako po dveh tretjinah televizijske oddaje odidem v kuhinjo ali pred zadnjo tretjino filma vstanem in grem iz kinematografa... Zakaj?... preposto zato, ker ne prenesem nobenih razrešitev in zaključkov, snežnih kep, ki se valijo čedalje večje s pobočja... naj so razpleti še tako rafinirani, preprosti, domišljjski, na ravni svoje duše ne prenesem v tem ploskem življenju nobenih umetnih prepadov, obronkov, koncev... Zavreči je treba vsa pravila, ki ti ne dovoljujejo svobode... samo enega ne, svojega: da ni svobode pri ustvarjanju in za to se nikoli, do smrti ne bo nehalo tvoje nenehno suženjstvo. Treba je zmeraj iti v razne smeri, ne da bi iz njih delal poti, stvari pustiti nezaključene in nehati pač tam, kjer se je končal tvoj zadnji avtonomni kontakt z njo... bodo že drugi nadaljevali, ker čas bo trajal večno... Naposled, ali ni dovolj silovito hud udarec, če prepustimo, kot se to venomer dogaja, človekovo pustolovščino nezaključeno, v nepremostljivi brezkončnosti, na odprti čistini... « »Ampak,« reče Kleta, »saj mora v literaturi obstajati, če ga ni že v filozofiji ali religiji, način, ki je bližji logiki duše... Včasih se mi zdi, da ji je najbližji način tisti, ki ji je najbolj nasproten, da organiziramo vse svoje napake in predsodke tako, da sestavijo skladno celoto. Paziti moramo le, da se nam ne prikrađe kaka napaka, ki je organizem ni priredil sebi v prid, drugače vsa celota propade. Najmanjša hiba in organizem je fuč. Če si nisi svest te nevarnosti, zakorakaš naravnost v past. Namreč, ko si starim pravilom zlomil tilnik, da bi prišel do svojih, bi tako zlomil vrat tudi lastnim, ker se nisi zavedal – da se na istem mestu, kjer uničujemo stare, hkrati razodevajo tudi nove, iz katerih nastaja forma tvojega nepravilnega izražanja, tvoja, po kraljevsko zasnovana organizacija napak... »Pomeni to, da zunaj tega organizma uglašanih napak ni ničesar, na kar bi se

zanesel? Recimo, obrneš se od sijajne slike ali zapreš imenitno knjigo in šele tedaj opaziš nered v stvarstvu, naključno nepravilnost v naravi, drevesih, hišah, ljudeh. Naključnost resničnosti propade spricho logike umetnosti. Sprašujem, ali tak organizem napak ohranja svojo ubranost in neodvisnost za zmeraj?«... »Na žalost ne... Ta harmonični organizem napak ima prav tako zamejeno jamstvo trajnosti, kakor vse, kar naredi en človek. Če prvič nisi dovolj dolgo in natančno kopal, vmes lenaril, da bi se prepustil novim konfrontacijam, boš čez čas, ko boš vzel knjigo ponovno v roke, naletel na zidove tam, kjer si prej hodil noter in ven kot veter. Ti zidovi so deloma zrasli zaradi časa, ki je potekel in umrl kot živo bitje, deloma za to, ker si nadaljeval svoje pisanje kljub dejstvu, da se je notranji jezik v tebi osušil, ti pa si ga natezal kot gumo, ga nadomeščal z jezikom, ki je ležal zunaj, v funkciji sveta. Na neki stopnji tvojega dela se je duša frrr izgubila! kot balon, ko si mislil, da jo imaš v žepu in si gospodar nad logiko duše, tačas ko se je ona, omrtničena od večnega struganja vrvi na istem mestu nevidno potikala kdovekje drugje, tam, kamor bi šel za njo tudi ti, če ne bi svetu prepustil, da govori, namesto da bi se izrekala. In zdaj, po nekaj letih, resk! prihaja... *Tule. Prav tule, zato tudi tam...* Kar zdajle govoriva, je pleteničenje, vem, midva sva zgolj kandidata neke iluzije, projekta fascinacije, oba le predlagava, ampak če nehava govoriti, se bo nehala tudi življenje... Meni se, hvala bogu, na starost dogaja, da je duša nekako stopila iz mene, da je ločena od mene, celo da kar sama od sebe govori čez mojo ramo.«... Kleta se nasmehne. »To me spominja na kolega z univerze, pravega mlečnozobca, scrkljančka, da bog pomagaj, ki je nekega dne na lepem v študentskem naselju naredil samomor. Skočil je skozi okno v tretjem nadstropju na dvorišče in obležal pri priči mrtev, in ko smo pritekli, da bi ga pogledali od blizu, smo videli, da ima na obrazu tak nasmeh in izraz, zrel, kakršnega na njem nismo zapazili nikoli... Jaz verjamem, da se v trenutku smrti duša loči od telesa in tedaj človek zagleda sebe in svoje življenje, svoje pravo mesto v njem, ki mu je bilo doslej neznano. V trenutku smrti dozoriš in se razveseliš življenja.«...

Barbara sedi blizu svoje prijateljice Lene, zmeraj bolj v mraku; če pa je po naključju pod lučjo, si z rokama zakriva senca in prepleta prste nad čelom; drobna, suha, skoraj pritlikava, nosi na okroglem rdečem obrazu očala močne dioptrije. Frizura je v drobnih kodrih kot pri ženskah srednjih let. Kadar je zadovoljna, se nasmiha, obraz skremži in napihne, dobi šobo in podbradek, da postaja podobna hrčku. Oči delujejo ranljivo, sivkaste so, krhke, a zelo trde. Ko sname očala, so suhe, brezizrazne, vnete strugice, le za stekli so dovolj jasne, da ujameš kak namig. V zadregi sem pred njo. Obupana mladost je veliko indiskretnejša od brezupne starosti. Nekakšna spaka je, prezgodnji mrtvec. V zadnjih treh letih je Barbara poskušala dvakrat samomor: enkrat si je prerezala žile, drugič se je vrgla s stanovanjskega balkona v naselju. Obiskal sem jo v bolnišnici. Obraz na blazini je bil jasen. Je bila vedrejša? Ozdravljena? Ne... Po hospitalizaciji je nekaj časa

prebila v Centru za mentalno prizadeto mladino na nabrežju, v skupini narkomanov, samomorilcev, zavrtih mladostnikov, v delavnico je prihajala v spremstvu sobne sestre, svoje terapevtke. Bila je sicer pozorna, a še bolj molčeča... o, saj vemo, kako se pride do te odsotnosti. O razlogih njene odločitve za smrt... bilo jih je na tisoče in nobeden... ni vedel nihče nič, me je obvestila Lena. Nekoč, dosti prej, ko smo govorili o suicidu, je Barbara dejala, da je prva in zadnja ovira, ki preprečuje, da bi človek položil roko nase, biologija. Vendar, če kdo vztrajno trenira, mu enkrat, ko to najmanj pričakuje, tudi uspe... Govoril sem tudi z njenimi starši, to je spadalo v obveznost pedagoga. Oba sta bila kot Barbara majhna, a zelo bleda, mati nižja uradnica, oče gradbeni tehnik na delu v Iraku, odkoder je vsako leto za nekaj tednov dopotoval domov na dopust. Vstopila sta toga, zaskrbljena, ponižna skozi vrata dvoranice, kajti v tem prostoru naj bi se učila nekakšna tehnika inspiracije, kult pesništva, zadnje še nedotaknjeno čaščenje enega od mitov v sistemu oboževanja, kar je terjalo slepo spoštovanje, v katerega so ju prisilile šole in potem razne kulturne organizacije... ah, Prešeren! ah, Jenko! ah, pesniška beseda, pesniško sporočilo, pesniška duša! Vkorakala sta kot v cerkev, kjer je treba pasti na kolena in govoriti z maziljenim glasom... vsiljeni kult reči, ki so navsezadnje le človekov produkt, jima je osušil usta, odvzel slednjo suverenost, neodvisnost, vsakršno resničnost... nista vedela, kaj reči, ne vprašati iz svoje skromne zaloge besed in izkustev: življenje, za katerega sta mislila, da je preprosto, funkcionalno delovanje, ju je z vso svojo godljo odplaknilo v najbolj brezizhodni kot. Samo gledala sta me, ko nisem kot kaplan *par excellence* in *ex professo* celebriral, ampak povsem utilitarno govoril, kako Barbara sodeluje pri urah, postavlja preudarna vprašanja, prevzema nekatere bolj rafinirane dolžnosti okrog redaktorskega in tiskarskega dela pri izdajah internega lista... Ona dva ji privoščita vse, sta pripovedovala, kar mislita, da potrebuje ali ji bo pri srcu, nazadnje sta ji kupila nov avto... ja, nekega večera, ko je lilo in treskalo, me je Barbara odpeljala domov... kar kamen se mi je odvalil s srca, ko sem videl, kako spretno vozi in ravna z volanom, zavoro, umiki... samo pred plastjo peska sredi ceste je sunkovito zavrla in nato divje speljala čez... enkrat se mi je celo zasmejala in veselo pogledala... v redu etapa v njenem življenju! sem si rekel, ko je prej vsako stvar samo opazovala, se obotavljala ali hitro stegnila roko in jo nato brž spet odmaknila, ne da bi se je dotaknila... Dajeta ji, edinki, torej vse, kar si želi, a niti o eni reči se ne moreta pogovoriti z njo, samo zgrožena, brez moči sta pred nedoumljivostjo, ki je okupirala njeno pamet. Ne maram znanstvene psihologije, ne tiste druge optimistične, na šalterju... bolezen »beguncev iz stoletnega otroštva« je preveč resna, celo za literaturo... edina naravna rešitev bi bila, da si Barbara povrne nekaj od prejšnje resničnosti ali da zaživi res žensko življenje... Z Barbaro je treba dolgo pleteničiti, da kaj zine. Molči, se kremži, celo odkimava ne, le lica napihuje, molk in resnost, kot da je vsaka moja beseda le še boljši razlog za njeno pantomimo... nekakšna od bolečine otrdela kepa je pred mano in jaz, ki ji ne morem pomagati, lahko v praznini svoje nesposobnosti samo prazen, prazen odvra-

čam glavo od nje ... Nekoč, med prvim in drugim samomorom, ko sva po razmnoževanju biltena ostala sama med kupi papirja, sva se le nekoliko pomenila ... Govorila je počasi, z rokami pa si zaslanjala lica ... »Zmeraj se sprašujem, kako mi bo uspelo, da bi si postavila določena pravila, zakonitost zase ... Nočem ostati brez nje, vendar je tudi ne maram sprejeti od drugod« ... »Odgovor bi bil preprost, če bi si rekla: zakonitost je treba najti v sebi tako, da poskušaš uresničiti samo sebe tam in s tistim, kar ceniš pri sebi kot najboljšo« ... »Če bi vsaj odkrila, kaj je v meni, v mojem bistvu, najboljšo, potem bi se že gnala, da bi to uresničila. Ampak tega najboljšega niti spoznati ne morem. Vse noči se premetavam in se kregam sama s sabo« ... »Jaz ti ne morem reči drugega, kot da moraš najboljšo v sebi odkriti sama. In samo tako, da boš živela, boš zvedela, kako moraš živeti« ... »In če bom ves čas živela napačno, preden bom zvedela, kako naj živim?« ... »Potem ti bo napačno življenje v dokaz, kako naj bi živela. Svoji liniji moraš slediti, pod pogojem seveda, da greš vselej navzgor« ... No, tudi sam najbrž s takim, naključnim, trenutku zavezanem pragmatičnem govorjenjem, fabriciram delček človeka po svoji podobi, samo da dvomim o kakršnemkoli svojem vplivu na konkretnost. Moje življenje je hvalabogu že mimo in izkušnje, kolikor jih je, mi tako rekoč stojijo ob strani in govorijo same od sebe ... prepuščam jim besedo, saj imajo na razpolago, mislim, celo skalo različnih resnic, po katerih se da poljubno ali ustrezno po eni, drugi ali pomešano z vsemi vsaj za kako minuto tudi eksistirati ... Barbara zdaj študira medicino, hodi na vaje, hodi v prosekturo. Drobne prste ima, na njih so še drobnejši nohti, kot pri sedemletnem otroku. S temi rokami v rokavicah prijemlje kose trupel, roke, noge? Se ji gnusi delo v secirnici? Napihne usta. Ne. Navadila se je, kot v domači mesnici, kjer ob sredah in sobotah izbira meso za doma ... Barbara je v vseh teh letih spisala samo kakih pet pesmi. Ena od njih govori o tem, da bi se rada spremenila v volka in se zavlekla v ljudi. Druga: šla bi v mesto brez konca, ko bi našla marjetice, bila bi srečna, ker jih ima najraje, vendar bi nato šla naprej, da bi poiskala nasad črnih tulipanov. Tretja: skozi usta bi se spravila ven, da bi dala nase zeleno barvo trate. In naslednja: sestavila bi grmado in se na njej sežgala, čeprav še zmeraj išče, da bi nekaj našla ... »Srečo imaš, pa se odpraviš proč. Kakšen pomen ima pri tebi sploh sreča,« vpraša Lambert, fizik, od vseh najbolj racionalen ... »Vsaka sreča se kdaj izrabi, pa potrebuješ novo,« reče Barbara ... »Ampak če se sreče naveličaš, to ni prava sreča,« ugovarja Lena, prijateljica ... »Zdi se mi zelo dolgočasno, priti v neko srečo in tam vztrajati. Vedno je treba ostati samo nekaj časa in iti kdaj naprej,« ji odgovori Barbara ... »Se ne da več naprej?« jo vpraša Lambert ... »Nazaj ne. Ker imaš nove izkušnje in prejšnja sreča ne bi bila več obstojna,« odgovori Nela ... »Zmeraj naprej,« reče Barbara ... »Kar hočeš, ni sreča, ampak popolnost,« se oglasi Kleta ... »Res je. Ampak ljudje smo pač edina bitja pod soncem, ki so zmeraj nezadovoljna sama s sabo, čeprav izpolnitve ne bomo nikoli dosegli. Ko prideš na hrib, vidiš druge hribe in hočeš tja,« odgovori Barbara ... »Kaj pa potem, ko prideš na najvišji vrh? Je potem možna pot le navzdol?« jo vpraša Lambert ... »Ne,

jaz vidim boljšo rešitev, vrnila bi se spet, vendar ne na isto mesto, marveč *nad* isto mesto. Človek se celo življenje vrača *nad* stvari, ki jih je nekoč doživel. Življenje je spirala, reče Lena... »Kakšna je ta spirala? Vzmet, vedno enako oddaljena od središča, ali polzek, da enkrat prideš do cilja?« povpraša Mojca, to je tista, ki piše kratkočasne zgodbe iz študentskega življenja... »Moje doživljanje je drugačno, ni zajeto v enorazsežni kontinuum. Svet je večrazsežen, spirala, linija, ravna, skrivenčena, vse to se mi zdi premalo; ni samo pot naprej in nazaj, obstaja več vrst prostorov, v katere potujemo,« reče Aljaž, kemik... »Jaz skoraj ne verjamem v to. Tudi ne verjamem več v naključja,« reče Lena... »Jaz mislim, da so naključja zakoni, ki jih ne poznam,« reče Fina, tista, ki piše zgodbe posebej o rokah, posebej o očeh... »Tisto, kar si prej rekla, da se nazaj ne da hoditi, tisto ni tako. Seveda, čisto nazaj ne moreš priti, v isto situacijo. Lahko pa v zelo podobno. Spomnim se: če se mi sanja nekaj proti jutru, je to povsem enaka stvar, ki bi se mi zgodila sredi dneva,« reče Nezim... »Zdaj pa o tej drugi pesmi, o grmadi. Da jo boš naredila in se v njej sežgala, čeprav moraš še ljubiti, še živeti. Je to svarilo sami sebi?« vpraša Lena... »Ne,« skoraj zavpije Barbara, »tega nisem hotela. To sovražim. Ampak če se ne poglobiš v smrt, potem tudi življenja ne moreš spoznati... »Pa si rečeš, ko ti gre najslabše, da se vrneš. Recimo pa, da se ujameš za kako vejo?« se spet oglasi Lena... »Saj ti sežig ne pomeni konca. Zdi se mi kot izkušnja, pomembno je, da greš proti življenju, kolikor ti dovoli, da bi se preizkusil,« odgovori Barbara... (Nadaljevanje in konec prihodnjič)

S poslednjimi odmevi

Rade
Krstić

BESEDA
SE TRGA
Z VERIGE
SMRTI

Beseda se trga z verige smrti.
Skozi kri in meso se vlečejo
težki dihi pozne lune.
Beseda rožlja z verige.

enako sivo kot vse drugo; nobena nora misel ti ne pade v glavo pred vhodom v banko; za kavarno se ne zmeniš, ker ti sploh ni do pijače. Brez kakršnegakoli vzroka ustaviš najbolj klepetavo žensko, prezirljivo te pogleda in še črhne ne nobene. Tega dne, ko ne opaziš uličnega prodajalca srečk. Ne vstopiš v knjigarno niti v ribarnico, niti v eni izložbi ne pogledaš, čemu si podoben. Ko nobene mimoidoče si ne zamisliš v postelji. Prečkaš ulico, da ne bi srečal se s prijateljem ali pa greš kar skozenj brez vsakršnih posledic za oba. Obrneš glavo, da ne bi videl vrat svoje pisarne in ne imel slabe vesti. Se ne ustaviš, da bi slišal človeka, ki igra na flavto, ne tistega, ki vpije, a napotiš se v del mesta, kjer ni zvočnikov in ne siren, povsod se dvigajo le spomeniki z oluščeni imeni. Tega dne, ki ni ti do tega, da bi se vrnil in vse globlje utapljaš se v tišino. Ko se v njej povsem razbliniš in nihče te več ne skuša najti.

Prevedel Ciril Zlobec

Lojze
Kovačič

Iluzija

(Poglavje iz knjige *Kristalni čas*)

Lena, njena prijateljica (v času, ko je še hodila v delavnico) sedi zraven nje kot starejša sestra, nekoliko naveličana skrbnica... Simpatičen mi je njen obraz, sprva nisem vedel zakaj, a potem se mi je posvetilo. Spomnil sem se nekega okrogloglavega dekletca iz Novih Jarš; stanovala je v nekakšni napol razpadli vili sredi polja, ob njivi, na kateri smo revnejši otroci smeli za kmeti pobirati krompir; prišla je zmeraj skozi travo k nam, njen široki, roza obraz s plavimi očmi pod svetlim čelom se je pokazal med bilkami; name je delovala z debelušnostjo in rahločutnostjo ko majhna mama, čeprav nisem bil mlajši od nje, ona ne starejša od sovrstnic; med vso tisto otročadjo, ki ni bila pri sokolih ali orlih, je delovala naravno,

ne ideološko sramežljivo... Tako me je Lena spomnila na dekletce in celo to, da je bila doma v okolici Ljubljane, kjer so stale še kmetije, kozolci, hlevi in je izhajala iz navadne, ne premožne, ne moderne družine, je imelo neposredno zvezo z njeno vzornico iz Jarš... Simpatije z otroštva so najbolj trajne, vse njegove plehkvosti in globočine se za zmeraj oprimejo dna... Lena že nekaj let hodi sem, zmeraj v istem brezbarvnem, podaljšanem plašču, slabi obutvi, njene obleke bi pa bolj pristajale deklici iz elementarke kot študentki; edini luksuz, ki si ga dovoli, je trak okoli glave; tega menjava z letnimi časi... Resnobna je, prikupna. Okrogli roza obraz ji je malce pegast, plavi lasje kostanjevi, pastelno modre oči zaradi širokega, belega čela še svetlejša. Ima nekaj lepih spominov na otroštvo. Eden je starejša sorodnica, ki je živela pod grajskim hribom, imela jo je rada, bila je to frfrasta dama, zmeraj naličenega obraza, v rokavicah do komolca, ekstravagantna, v dolgih krilih ali hlačah, nemogočih površnikih, ovešena z upadljivo ponarejenim nakitom okrog vratu in lahti... umrla je, ko je bilo Leni šest let. Na njenem domu, v visoki sobani, sta se igrali dolge igre *reci besedo*, denimo, stara frajla je rekla »riba« in Lena je morala najti ustrezno rimo. Igrala se je z »dunajskimi« in »praškimi« gumbi, ki jih ji je podarila, in eden, polepljen z zrcalnimi drobci, je bil Kralj; pozimi, ko je prišel čas, da bi morala v malo šolo, se je na njenem domu učila abecedo in Lena, navajena iger, je vsaki napisani črki dodala šal ali drsalke... Taki začetki »male konkretnosti« so vselej trpežne stopnice, ki vodijo v veliko realnost... če bo šlo naprej tako, bo dekleta veliko razumela od življenja... Lenine pesmi govorijo o rožah, pravzaprav o vegetaciji, kot se je ta porajala na začetku sveta, o drevesih okrog križevniške cerkve, o hišah in gasah starega mesta, o stari roza barvi zidov, kamnito sivi, marmorno blede, kraljevsko rumeni, svinčeno zeleni... Pravo ugodje. »Cvetovi, roza in rdeče trobelike, visijo navpično, pritrjeni s peclji na razpeto žilo srobotka«... »Kako si prišla do tega?« vprašam... »Ne vem,« pravi, »med poukom sem napisala na klop in potem prepisala...« Zdaj je napisala balado o sinu pastirice in sejemskega godca, ki sta se dobila na kresno noč in ki postaja čedalje bolj rastlinsko, bršljanasto, listnato in manj človeško bitje... »Ta pesem je deklaracija o razlikah med generacijami,« oznani Lambert modro. Druga pesem govori o njeni sorodnici, noži grofici, ki je skočila z drevesa in odpekotala v nebo... tretja o sprehodu v sončnatem popoldnevu skozi tivolski park, ko na lepem opazi, da je njena senca, ki se je zgubila med sencami dreves, izginila, ona pa postaja vedno bolj bela, lahka, prosojna, dokler se ne raztopi v nevidnost. »To je smrt, ki se je ni treba bati,« reče Barbara... »So to sanje ali resničen občutek?« vpraša Lambert... »Včasih postaneš breztelesen,« odgovori Aljaž namesto Lene. »Najprej to začutiš na prstih rok in nog, potem gre to naprej. Kdo še ni bil kdaj prozoren?«... »Meni se zdi vse skupaj bolj podobno šoli,« vztraja Lambert pri svojem... »Meni ne. Ena nelogičnost gradi drugo. Mislim, da je to doživetje, ki ga ne smeš primerjati s konkretnostjo,« odgovori Aljaž... »Različne stvari zmeraj živijo skupaj, ne samo druga ob drugi, ampak tako, da se zajedajo druga v drugo, se izključujejo, spodbujajo,

vendar ostanejo skupaj kot v smrtonosnem objemu,« se oglasi Kleta... Vsi lovijo v tem oceanu pravo ribo... o, če bi se lahko za uro, dve vrnili v otroštvo, v čas napete navzočnosti letnih časov, velikih hiš, majhnih dreves, v pristno nemoč sredi zgodovinske, ekonomske, politične danosti, ne v asocialnost, ne v izgubo socialnosti, marveč v približevanju svojemu subjektu, svojemu dihanju, posebnim lastnostim svoje biti... tedaj zdajle ne bi bilo treba vlačiti na površje te kartonaste silhuete v velikem formatu, ki naj bi s časom postale plastične in večstranske... A Lene na lepem ni več. Prepiše se, slišim, z umetnostne zgodovine na filozofijo in se priključi neki avantgardni študentski skupini, ki si nadeva osebna teoretična imena, se oblači posebno resnobno in patetično v črno... škornji, klobuki, have-loki... in v svojih kulturnih predstavah, v povezavi s svojo ideologijo, spreminjajo gore, hribovske koč, planšarije in ledenike v cerkev novega bogočastja in estetske sramežljivosti. Taki odredi najbrž morajo obstajati, če se hočejo mladi ljudje dramatično prebijati skozi mlačno župo sedanosti... zame, ki sem zunaj te zaprte škatle življenja, pomeni to samo rojevanje ene velikih vojska religioznih mravelj, ki je ušla iz škatle, da bi med prepadnimi stenami poraz spremenilo v zmago novega stereotipa... Lenin stol v delavnici ostane prazen, njena pojava, plašč, trak v laseh zmanjka pri mizi... Potem čez leto, dve na lepem naletim nanjo pred sejmiščem, ko skoči z avtobusa... v tesnem, prilegajočem se, mavrično spreminjajočem se kostimu, s frizuro à la Madona, izbritih obrvi, v fantazijski ogrlici, mejkapi-rana, seksepilna, dišeča... deklica, ki se je sredi grma trnjulca zbudila iz sna... Obstane pred mano in ne spoznam je, dokler ne spregovori, vendar je glas bolj monoton od prej in hkrati bolj pojoč, eksotičen, z zastrtimi vokali in skoraj brez konzonantov, a z jasnim nasmehom za to novo melid-ozno oblikovitostjo... Kar govori, je nov žargon, nova terminologija in pri tem me namesto z očmi gladi z nekakšnim filmom izza metaliziranih leč svojih ogromnih modnih očal... Kdo je to, nova Pepelka, Atena, ki je skočila iz Zeusovega ušesa, prenovljena ekstravagantna norica spod Gradu? Skoraj vsi na pločniku postanejo, ne gledajo več izložb, ne ližejo več sladoleda, ne berejo več časopisov, obračajo se in boljčijo v nenavadno ženskico, ki je takšna, kot da bi bila ušla iz gledališkega budoarja s polnim naročjem čipk, in zatem pomaknejo okularje proti meni, postaranemu zane-marjenemu debeluhu, najbrž obrtniku, »v pavzi med delom čez glavo«, z dosti cvenka v žepu in zdrave pohotnosti v žilah. Nadvse nerodno je, v zadregi sem, a v njihovih očeh, ki postajajo čedalje bolj javne se nekako odlepiva od pločnika, poletiva gor, med stebornike na pošti in banki, na oder življenja sredi življenja, in ona, seksepilna, postaja čedalje bolj vroča, nemirna, erotična in jaz čedalje bolj oteparam z rokami, ko figura v streljarni, muha v mleku... Brez uvoda, predaha, kar prej nikoli ni storila, bruha iz sebe zgodbo o svoji ljubezni, glasno, kot igralka, da jo slišijo vsi v tem uličnem teatru, kar se prej tudi ni nikoli pregrešila... celebrira o svojem fantu, mrkem, nekomunikativnem članu vodstvenega jedra avantgardne skupine in katerega ljubi brez upa, govori odkrito, brez »tabujev,« napeto in vzneseno, da mi roke kar naprej zamahujejo pred obrazom od osuplosti,

fascinacije, sočutja, razočaranja, od nekakšne višinske slepote, ki me je udarila, ker ne morem ločiti ene od obeh Len pred sabo: je tale tu v dekoraciji nore grofice prava ali druga v sivem plašču s karo vzorci in v čevljih svoje starejše sestre... Vsi smo v mladosti šli skozi modo... jaz npr. s tarzansko frizuro, v zelenih špagaricah, swing hlačah... šli smo skoznjó kakor skozi najtrdnejši, najnujnejši, najbolj zagrizen sistem, ki nas vse naredi drugače pametne, navzoče ali nevidne. To ni nič, temu ni pomoči... ampak prepričanje v novo resnico, vera, nazori, zvestoba zaobljubi, ki razgraja v tvoji glavi, to je drugo, to iz teorije naredi boks match... Ja, prišla bo in mi pokazala svoje nove pesmi, če ji dam besedo, da naredim posebno uro samo zanjo in na kateri se bova iz oči v oči pogovorila o vsem; ne prenese kolegov okrog sebe, s katerimi je bila nekoč enaka, ne da bi zdaj ne mogla biti z njimi drugačna... Dogovoriva se in tako jo nekega jutra peljem, mršavo kot Twiggy, našemljeno, zvišano na kovinastih petkah, posutimi z zrcalastimi drobci, po stopnicah in hodnikih, po katerih je hodila nekoč kot bivša Lena, ves čas se sprašujoč, če je mogoče za to garderobo in veliko zlato taško le še košček nekdanje vegetacije, drobeline na srobotu, strel, trpotca, mahu, ki poganja iz pločnika, črk, ki jih je zavijala v šale in jim natikala drsalke. Vem, človek se spreminja, ljudje ga spreminjajo brezobzirno proti njegovi volji... na lepem kdo ljubi, kar je prej sovražil, in temu prilagodi vse interese svoje osebnosti. Kdaj se komu pravzaprav pripeti tisto, ko skoči vase, da bi zaznal farmo svoje skrivnostne enotnosti? Pripeljem jo v prazno dvoranico, vso zastavljeno z mizicami in stolčki, s petimi velikimi okni in polne sonca, da bi mi pokazala svoje nove pesmi; in ko jih, stipkane na finem svilenem papirju, potegne iz svoje taške z nemarno uglajenostjo, ne vem, ali naj bi se smejal ali jokal... Zdaj svet v teh pesmih ni več v bilkah, gozdu, drevesih, rastlinstvu, ampak v idejah, pravokotnicah, navpičnicah, vodoravnicah, ki se ne vežejo med sabo... ena ideja rojeva drugo, večnost idej, njihova totalnost ni več poljubna. Slika na steni nima več dopolnila v oknu, zdaj je le še slika. Tujina nima več daljave, prepad ne več globine, ljubezen ne več milosti. Nobenega zraka, izbora, ena sama shema, vertikalna in horizontalna, absolutnost, da bi zbežal, naj stane, kar hoče... Taka zaprtost in izključenost je v bistvu podobna hermetičnemu duhu, ki je nekoč že vladal tule, v času železne zavese... med obema tema nepredušnima stvoroma ni razlike. Če pesnik zdaj verjame v hermetizem svoje pesnitve, je nekoč enako verjel v državo. Če pesniki pišejo take pesmi, ki ne zbujejo interesa ljudi, z namenom, da ves kulturni mehanizem te nedoumljivosti natovorijo bralcu, so tisti nekoč, v svojem času, bili prisiljeni pisati podoben tip hermetike, ne za ljudi, marveč za državo, in ljudje so bili prisiljeni, da so to literaturo brali... Ja, takrat so se pesniki gibali v žarkih državne slave in se ponašali s tisočimi nakladami, gigantskimi poemami, natanko tako, kot zdaj to počno privrženci hermetične poezije... Lena se je, kakor debelušna, rahločutna mačka, nanaglo prikradla s skednja čez cesto v laboratorij, kjer z grimaso grozljive skrivnostnosti izdelujejo te začarane sisteme v formatu gigantskih pustinj... Težko je karkoli povedati o tem v tem trenutku iz oči v oči... osuplost je

premočna... Mi jih lahko pusti, da jih bom prebral doma, ob različnih urah, kot smo to že delali nekoč?... Ne, rabi jih, mora jih poslati na uredništva različnih revij... pravzaprav jih je nekaj že ponujala naokrog... eni so ji svetovali, da morajo njene teme postati še ožje, kot so, drugi, estetika še malo lepša, tretji globina še globlja, četrti plemenitost še plemenitejša, peti čistost še čistejša... svetovali so ji sami hermetiki in občudovalci hermetikov, ki pišejo tudi sami za hermetiko, in ona se je vse doslej ravnala po njihovih nasvetih. Nekoč, v času t. i. »sorealizma«, so avtorji vsaj čutili brutalni pritisk države, a pri hermetizmu imamo opravka z veliko finejšo presijo... žrtve je ne opazijo. Karkoli bi ji rekel, bi se branila, in čemu se tudi ne bi? Je ta sprememba prišla spontano? jo vprašam naivno. Skomigne z rameni. Je stvar premislila? Skomigne z rameni. Če je človek preudaren, preprost, rafiniran, vihrav, bo tudi njegova umetnost preudarna, preprosta, rafinirana, vihrava, kajti umetnost se ne pusti ponižati na vlogo rablja, da bi človek zaradi nje moral popravljati ozir. se odrekati svoji naravi... Kako je sploh mogoče, da umetnost ločijo od ljudi, od avtorja, ki jo dela in postane »umetnost sama po sebi«? Zakaj pristajati na čaščenje umetnosti, ki je bolj nezrela od naše individualnosti? Ustvarjati umetnost, ki človeku ni podobna?... Leno vidim še enkrat v tem stanju, v katerem je, ne more iz sebe narediti nič drugega, dokler se iz te pustinje ne vrne spet k svoji vegetaciji...

Najracionalnejši od vseh je Lambert, mlad fizik. Pojave tolmači znanstveno, o nejasnih rečeh daje vrednostne ocene. Eno je utrjeno z logiko, drugo je zraslo v srcu, v sanjah, v podzavesti; sredi vseh teh razbolelih fantov in deklet okoli mize deluje kot gojenec iz odlične šole, um, ki so ga profesorji povzdigovali in mu odkazali prvo mesto med šolskimi prvaki; ta položaj mu daje gotovost, s katero prekriva svojo nedozorelost... Razloži narodno zavest: razume jo kot zavest o pripadnosti jeziku, kulturi, navezanosti na kraj in zgodovino; da bi bilo narodno občutje kaj več, je nesmiselno... Kaj pa kolektivni pritisk naroda na posameznega človeka, vpraša Aljaž, v različnih pojavnih oblikah – ali ni to univerzalni problem vsega človeštva?... Če bomo postali Evropejci in državljani sveta, reče Lambert, s trdno produkcijo dobrin, bomo dovolj ponosni naše in samozavestni, da se bo vsak lahko brez škode in kazni, ob vsakem času tudi desodaliziral s svojim narodom... Nekaj je na tem... ampak, reče Aljaž: Ali ni tak gospodarski šovinizem nekoliko umazana zamenjava za nacionalno čustvo, za formo naroda, kateremu smo vsi podložni? In tudi neuresničljivo: saj ne moremo doseči razcveta, ki naj prekrije vso našo prepletenost s preteklostjo, strahom, pretvezami, manjvrednostnimi občutki, ne da bi te stvari hkrati pošteno razkrinkali ali obračunali z njimi... Možnosti so, odgovori Lambert... Jerko, ki piše o zvezdah, ki kapajo na zemljo, razume to drugače. Ni človek tudi produkt določenega podnebja, tal, navad, odtod tudi njegova izgubljenost v drugem okolju in njegova obramba pred njim? vpraša... Ne, on si te stvari ne razlaga tako, mu odgovori Lambert... Tedaj se oglasi Mojca. Ali seme robidnice ne postane samo robidnica, seme

hrasta le hrast, pa če hoče ali ne? vpraša. Če določena vrsta drevesa požene samo v tej zemlji in v nobeni drugi, potem so ta tla resnica tega drevesa, ni res? Če ta religija, ta kultura, ta vrednostna resnica, oblika dejavnosti in nobena druga ne pogojujeta ustvarjalnost človeka – četudi se na vse to poživžga – potem je samo ta vrednostna lestvica, ta kultura, religija, oblika dejavnosti tega človeka. Kar se tiče logike, ki se temu čudi, naj si ta logika sama malce razahlja vezi in se naredi dostopnejšo za to, da bi življenju predložila račun... Lambert zamahuje z roko, odkimava... Pustimo to!... Lambert je tudi hribolazec, gorski reševalec, ekolog. Redno hodi v hribe, na dolge ture... Kaj, ko je na vrhu, ga vpraša Fina, ki se boji vsakršnih dogodkov, ker se ob njih zmeraj opeče, občuti, ko vrže pogled čez ramo in peto svojih superg in vidi silovit prepad, s soncem obsijano strmino, v njegovi globini nekaj zaostalih hroj, v paničnem begu teče za vandrajočim gozdom nizdol in so niže dol še drugi vrhovi in majcene kocke hotelov in planinskih koč... Nič, odgovori Lambert, navadil se je na to... Ni podobno mōri?... Mogoče mu je kdaj kot otroku bilo tako, a zdaj se ne more več spomniti... In mu pogled navzgor, na previsno skalo nad sabo, uliva strah?... Ne!... In stezica v širini knjižne police, ki izginja okoli strme pečine, in majhne izrasline na njej, ko se jih mora oprijemati s prsti, mu ne pomeni to vse tisto, kar mu je ostalo od običajne trdne zemlje?... So oprimki, odgovori Lambert, metode... Skala te pritiska v prsi in potiska v prepad, njegovo sapo čutiš za hrbtom... Vse je odvisno od prakse, streniranega telesa, zanesljive tehnike plezanja... In ko se nauči in navadi, bi šel slepo, hrbtensko po tej polici?... »Lahko, a takih stvari ne delam. Ko se vrnem, sedem pod macesen in si ohladim glavo.«... Poslušaj »trivialno« petje ptic. »Trivialno« šumenje dreves. »Trivialno« šelestenje iglic... Tisti, ki niso profesionalni hribolazci, imajo vizije, on, ki redno planinari, praktično filozofijo. Vendar... zakaj potem napiše v pesmi, da je »ta dolina v senci kot vhod v cerkev skrivnosti«? In zatem sledi še na desetine enakih metafor, ki terjajo tolikšen potencial pozornosti, da prekaša človeško zmogljivost, da bi dobil vtis. Zakaj kot praktik, v imenu izkušnje, ne udari od spodaj, »destruktivno in direktno« v sam vrh te poetične skleroze, v tope mehanizme visokega, vznesenega govora, da bi sam sebi postal podoben, avtentičen, prvorazreden? Pogovarjamo se: je to samo »lepa pesem« ali je »lepa tudi za človeka, ki je nepopoln, iz krvi in mesa«?... Lambert realizira satirično pesnitev o Ljubljani; rimi žrtvuje, kar bi lažje povedal v prostem verzu ali prozi. Nekaterim je všeč, ker »pesem mora biti pesem«... iz njih govori občudovanje, kot so se ga naučili v šoli: ne se predajati poeziji, ampak truditi se, da bi se ji predali, ker je ne razumejo... navdušenje ne prihaja iz poslušalcev, ampak kolovrati med njimi. A satira sama... to je uveljavljanje jeze nad tradicijo... vsak narod ima na milijone zabavljic, v njih potrjuje svoj bes na običaje, šege, obredne figure, ki so se sčasoma ogulile, umrle, izgubile aktualnost, postale dolgočasne... »Eno so kozolci, fizolovi nasadi, grintove hiše, nekaj drugega pa komplicirani ljudje, ki živijo v njih,« mu reče Aljaž... »Meni se zdi pesem preveč splošna, programska, ozkosrčna... Naštevaš Kurenta, Pavliho, cekar, teto Uršo, proti njim si...

a nikjer ne pokažeš vizije o slovenskem človeku, »slovenskem bitju«, o možnosti človeka za njegovo osebno osvoboditev in razrešitev,« reče Kleta... Lambert napiše zgodbo, ki govori o zori v mestu, kot po matematičnem modelu seštevanja in odštevanja. Obravnavajo jo. Navaden dogodek, kot če se spotakneš na pragu, je bil od nekdanj prilagoditev za razodetje. A kako je, kadar se pretresljiv dogodek spremeni v banalno pesem? Lamberta vprašam po dogodku, ki je bil za osnovo njegove zgodbe. To so bila rana jutra, ko je kot dijak prvega razreda gimnazije za dodatni zaslužek raznašal časopise po hišah: na glavni viški cesti, ko še ni bilo prometa, le tu pa tam kak tovornjak, so goreli semaforji, tudi rdečina zarje se je kazala nad hribi, zvezde so se še videle, on pa je nekaznovano koračil križem-kražem povprek po cesti, ne glede na barvo semaforških utripov, in svet, pravzaprav zemlja, je bila podobna planetu, ki se ravnokar prebija iz prve faze svojega nastajanja. A v zgodbi tega doživetja ni – bistvo je zgolj osuplost človeka, da brez strahu pred posledicami za cestni prekršek, korači podolgem in počez po glavni magistrali, kjerkoli se mu zahoče. Doživljal je bil podoben trenutku, ko se zdi, da substanca vseh stvari vztraja v gibanju časa in prostora na enem mestu, speče človeštvo še nič ne sluti o svoji civilizaciji v prihodnosti in o vsem kaosu vesolja, ki se rojeva nad njihovo glavo. V zgodbi pa grejo stvari naprej, eno skozi drugo proti dnevu: vse se mora premikati. Ni čudež v tem, da je čas obstal v negibnosti, ker se vsi z grozo v srcu želimo spoznati, ampak da gre čas naprej – po zakonitosti nečesa, kar v jedru najmanj poznamo.

Tule, zmeraj ob zidu, sedi Aljaž, biolog, zadržan fant, bled, na krtačko ostrizen, s sloko, koničasto, skoraj negroidno lobanjo... linija brade zadaj ob glavi stoji skoraj pod 45° k horizontali, to pa je oslabiljeno z veliko, široko bradico. Samotar je, staromodni, kot da mu čas, ne okolje, ki obdaja njegov jaz, ne more do živnega in se je ustavil v miru nekega neopredeljenega razdobja. Nihče ga pravzaprav dobro ne pozna, celo njegov oče, miren, zadržan mož, ki me je ustavil na ulici: »Aljaž hodi k vam?« – »Ja.« – »Piše pesmi?« – »Tudi.« – »Prisrčna hvala. In oprostite za nadlego!« In dvignil je klobuk in s priklonom odšel. Tudi Aljažev dom, rojstna hiša v Rožni dolini, pristaja njegovemu značaju: renovirano ogrodje stare vile iz l. 1900, sredi samega bezga vse do ceste, kot na začetku stoletja. Aljaž je dober pianist, obvlada tri tuje jezike, za praznike zmeraj napeče kruh doma v stari pečici na drva. Svoj študij biologije si finansira sam, kot prevajalec ozir. turistični vodič popotuje na turah z domačimi in tujimi izletniki po tujini in Balkanu. Je Lambertovo nasprotje in sta velika prijatelja. »Ni mi všeč, ko praviš za Evropo, da je stara in cinična. Evropa ni sklerotična dama v oguljeni vlečki. Evropa je ideal vsemu svetu. Slednjič je človek kar malo užaljen, ko ji še najbolj pragmatični Amerikanci zavidajo zaradi tradicije, ti pa očitaš, da živiš na preperelem, izčrpanem kontinentu... Aljaž se počuti doma samo v klasiki, stari Grčiji in Evropi, v natanko odmerjeni kulturi, umetnosti, glasbi, književnosti... nisem še naletel na koga podobnega, ki bi se lahko meril z njegovo starodob-

nostjo... Na polomljenem, razglašenem Stenwaju, ki mi ga je podtaknil glasbeni oddelek in stoji z dvignjenim krilom na praktikablu v kotu dvorance, kdaj pa kdaj kaj zaigra Bacha, večidel pa Chopina, »ker je umetnost potreboval le za to, da bi izrazil svojo tragedijo.« Piše pesmi, pravi, »brez namena, da bi jih objavljaj,« in verjamem mu, ker le s težkim srcem privoli, da najboljše natisnemo v našem biltenu. V pesmih prikazuje reči, ki pripadajo Lepoti, katerih že zdavnaj ni več. To so mirni zalivi in otoki in ptice, posebej žerjavi, ki letajo nad otoki, kjer zborujejo modri starci – vse, kar leta, je njegova snov... za vajo je spisal krajepis Rožne doline, kakršno jo vidi ptič, iz zraka, ne da bi ga enkrat omenil... Ampak njegove pesmi, rojene v ozračju duhov, ki so mu po duši sorodni, umrejo tako rekoč brž, ko pridejo v stik z množico drugačnih; ne morejo se braniti, kaj šele da bi se borile; nesposobne so za pravo življenje. Svetujem mu, naj jih ne oblikuje več ob kontaktu s sebi sorodnim miljejem, marveč prav ob upoštevanju sovražnikov in ob dotiku z njimi. »Meni tudi niso všeč,« reče. A četudi drugim in njemu niso všeč, mu vseeno ne delajo sramote. Kajti noben umetnik ni izključno le umetnik in v vsakem živi tudi ne-umetnik, protiumetnik, ki ne slika ali prepeva in ne mara slik ali pesmi... kajti človek je navsezadnje razsežnejši od umetnika... Aljaž napiše pesem o Ossianovi mački in drugih mitoloških zvereh, ki so obstajale nekoč zares ali v fikciji in jih zdaj že v domišljiji ne najdeš več... pa ciklus o arheologu, strastnem raziskovalcu, ki je nazadnje prodril do najbolj skrite in neznane grobnice: potrkal je, preden je vstopil, in ko se je znašel v pokojišču, je od silovitega gibanja smrti v njem umrl... V biološkem laboratoriju opravlja svoje delo natančno... neprizadeto, ure dolgo strmi v globino mikroskopa, da se mu vnamejo oči, potem se odtrga od preiskovanja svojega objekta, kakor potapljač z morskega dna, in reče: »Tako, vse je odločeno!«... V poeziji ni nikoli tak. In ko se vozi z izletniškimi avtobusi po Evropi in Balkanu, skrbno seznanja potnike s podatki o krajih, številu prebivalstva, njihovi zgodovini, gospodarstvu, obrti, podnebjju, običajih... a umetnost ostaja zunaj nestvarni svet minulosti, ki nima nobene, tudi pomožne brvi ne v sedanost... Prepuščam ga sebi samemu, ne mešam se v njegova občutja, kajti četudi bi se, ga ne bi odtrgal z mesta... oklepa se ga, kakor ob hudem vetru ograje na mostu, s hrbtom obrnjen k nam vsem... Potem, ravno zdajle dogaja to, začne pisati pisma, ki jih neki ruski častnik v izmišljeni krimski vojni pošilja svoji prijateljici, neki dami, gospe Z. v Petrograd. Piše o vremenu, pokrajini, o svojih občutkih pri zmagah in porazih, ne da bi opisal vsaj eno bitko in karkoli v zvezi z njenim potekom. Pisma so napisana v starinskem slogu, polna vljudnostnih fraz, zadržanosti, opravičevanj, bistrih zapažanj, drobnega humorja, razpoloženja ob različnih letnih časih. Zakaj piše to? Ne sprašujem. Vojna in bitka so seveda izmišljene in le sem pa tja nastopajo resnična imena mest, Petrograd, Omsk, Krim ali imena rek... »Nič ni narobe, draga gospa Z., če si izmišljam zgodovino, ker je izmišljeno tako resnično kot vse zgodovine sveta, in če v sanjah rišem prihodnost, vsakič v drugih barvah: vse se uresničijo nekoč,« bere v delavnici eno od pisem s svojim nekoliko sesljajočim glasom... »Ko misliš

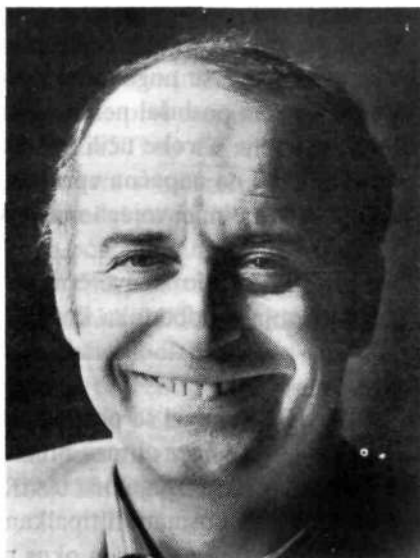
o nečem, tistemu delaš zlo in je tako samo gledati, poslušati in tipati najpravičnejše«... »Kot da se hočem raztopiti z vsem, kar me obdaja, postati eno s svetom, a nič več jaz: jaz – svet, a samo svet«... In ko je po zadnji bitki dokončno poražen »Nisem več nobena ladja, pač pa častnik s svojim tropom na begu, naj pazim na čast, zunanost in red, ampak, draga gospa Z., tu ni več naša dežela, pol poti smo že onstran in pokrajine so drugačne, ljudje so drugačni, jaz sem drugačen, nisem več poveljnik, pač pa samo še človek, ne bi me več prepoznali, in jaz ne vem, če bi vas«... »Ko se znajdem v neredu – lep nered je v tej deželi in jaz sem del njega – in ko hočem vse urediti, začutim in vidim, da je vse narobe, da je nered edino načelo sveta in bolj naraven od sonca«... »Na nekaterih križiščih sem zašel in ni mi žal, saj so vse poti enake in v resnici ne moreš zaiti«... Neaktualen čas, neuporabna snov, pravi eden... ja, zdaj, ta hip, v utripu tegale trenutka, kaj pa ko se zvečeri, bereš v sobi, z glavo na blazini?... Pisma, ki ničemur ne služijo, reče drugi, zgolj občutenja sveta, so sestavljena iz jezika in okoliščin, ki so umrle s preteklostjo, v kateri se Aljaž počuti doma, kot v nekakšni zvečani metafori... Ja, a te metafore ne bi bilo brez sedanjosti, kakršna je... pisma so navidezno trapast, staromodni, a premišljeni skok v stran od katastrofe, ki je navalila na vse... »Zakaj jih pišem? Tega ne znam razložiti. Mogoče zato, ker nočem pisati literature, pa sestavljam pisma, ki niso nikomur namenjena. In da ne bi postala resnična, opisujem vojno, v določenih krajih, v katerih je nikoli ni bilo,« razloži Aljaž, ko v delavnici analizirajo lik Aleksejeviča Petrova. Edina stvar, o kateri se lahko realno pogovarjajo, je častnikova subtilnost, a še to ne, ker je poglavitna snov slog, redkobeseden, preprost, prozoren »ko glas v megli«... Mark Aleksejevič na svojem begu zbira rubine, turkize, ki bodo kremen, potem lapor, dokler se ne bodo na soncu razluščili in zdrobili v luske... »Nabral sem raznih prodnikov in jih sestavljal v krog. In četudi en prodnik zmaknem iz krožnice in vprašam rdečelasega Takmiša, kaj vidi, mi pob reče: krog. In ko stopim še jaz v stran in pogledam, mu moram pritrčiti: čeprav manjka nekaj, je še zmeraj vse enako. In v tem krogu sem jaz kamen in ste vi kamen«... Gospa Z. odgovarja posredno, Petrov navaja le njeno osupnjenost in poizvedovanja. Kakorkoli je Aljaž natančen in podroben pri svojem biološkem delu... videl sem njegove izpolnjene tabele s terenskih vaj... tako je v tekstih zgolj v obrisih. Ti teksti so namenjeni osebnemu prostoru: njegovi zgostitvi okrog osebe, ki jih piše, in okrog one druge, ki naj bi jih prebiral. Škoda, da ne moremo pisem rokopisno objaviti v našem biltenu. Kakor mene, tudi Aljaža še ni obsedel pisalni stroj, ne tiskarna... Človek ima, vsaj jaz imam, še zmeraj vraževeren odnos do pisem, zvezkov, tudi otroških, do sporočil na listkih, do rokopisov nasploh, nikoli nisem raztrgal nobenega, še svojega precej nerad, v rokopisu je duša, oseba, značaj, »jaz« slehernega človeka posebej... tiskane črke brezlično okradejo to lastnost vsakomur... Žal lahko objavimo le podpis častnika Petrova v stari baročni fakturi... Najboljša objava pa bi bila, če bi rokopise kot neke vrste hišne književnosti za kak dan razobesili od stene do stene v delavnici in dovolili vstop samo nekakšni bratovščini ali družini, to je

tistim, ki bi jih, neoborožene s kakršnikoli negativističnim označevanjem, literarno teorijo ipd., ampak zgolj z refleksijami, ki bi jih teksti zbujali na določenih mestih, prebirali in komentirali drugega za drugim. Spokojnost, elastična napetost teh pisem je »v izbiranju najzlahtnejših besed, draga gospa Z., ki se jih učim na izust, čeprav vem, da jih ni in so izmišljena in zlagana...« Aljaž gre nemoteno in neovirano skozi svet, od postajice do postajice, po svojih napotilih, nagnjenjih, razpoloženjih... fikcija, maske, ceremonije, rituali so njegove notranje dispozicije... če bi ga ustavil in opozoril na neobstojnost take vizije, bi naredil korak okrog tebe in šel naprej. Groteska, ironija, cinizem, uporabne modrosti, izreki, pregovori... vsega tega ne mara. To je blef, ki ga ustvarjajo pisci, ki bi hoteli veljati za objektivne, zrele, modre in ki bi radi s svojega vrha parirali ljudem in jih napravili manjše od žuželk... Samo občutljivost je, ki šteje, ki zguljenemu ponavljanju v danosti daje novo svežino...

Ugasnem luč. Ure je konec in gremo domov. V vetrovkah, bundah, kapah, kapucah, na motorju, kolesu, peš, z mestnim avtobusom... zunaj je sneg, brozga, tema. Je to generacija iz tega časa, stoletja, ozir. desetletja ali iz kateregakoli drugega, *absolutnega* časa? Nihče ne pripada zgolj svojemu času, trenutnemu sistemu, mogoče modi, prvi stvari ali človeku, ki ga je doživel. Vsak od teh bi lahko živel od tega trenutka sto let nazaj ali sto let naprej. Pogovarjali smo se zgoraj v delavnici, mojih besed nima smisla navajati... šestdesetletnik sem, ki pleše z mladim dekletom in njej se zdi, da pleše z njo in ji dvori celo stoletje, kar je prijetno zanjo, a meni je tudi dobro, kot da se na svetu res ni nič spremenilo. Moje besede so iz časa, ki bo zanje šele nastal, ko bojo prišli do njega... v zadnji lopi na sejmišču je, kjer že vse pospravljajo, večina stvari v zabojih, samo še dekoracije, kabli, papirji, razbite volfram žarnice se vlečejo po tleh... Zraven njih sem, ko neka v horizontalo položena konkretnost, na katero kdaj pogledajo, ko jih hitra voda nosi mimo, zemeljski tečaj na dosegu rok... B. me že čaka zdolaj, v veži, oblečena, bela v obraz od utrujenosti, ravnokar je končala zadnji jezikovni tečaj, tudi ona je nekoliko zmanjšana, sušična po šestih urah pouka... skupaj zakoračiva ven, na ploščad pod žarnico, v nalet snega... Včasih si spotoma, ko balancirava in skačeva med velikimi lužami, pravimi jezери blatne vode, kaj rečeva, a večinoma ne zineva nič, ker ne eden ne drug ne čuti svojega jaza, ampak samo tla, vlago, blago svojih plaščev. Vendar, človek je nekoliko vesel, pomirjen, nekako odkljukan, ker nekaj časa ni pripadal le sebi; nič se v bistvu kajpada ni premaknilo z mesta, a tudi tisto, s čimer ti grozijo čez dan, je zgolj videz, ki je tudi zavoljo tvojega naprezanja in napihovanja pridobilo trdnost in poroznost... duša se je ko vselej manifestirala v hlapih, v cvetu plevela, v brstičih maha, bilkah trav, zdajle v kristalih snega na vroči koži obraza... Kot že tolikokrat, neka predanost, tvorna brezvoljnost te prevzame, ker je pokazala svojo meglico pred skalovito steno, za katero jo čaka ista substanca kakor na tej strani... Vsi ti, ki so se zdaj razkropili, bodo jutri zarana po starih šolah in zoprnih službah... po učilnicah, livarnah, ob tekočem traku, v laboratorijih, pisar-

nah, secirnicah... sem so prišli splaknit svojo jezo, ogorčenja, prezir, se umirit ali spodbost: še so nerazodete stvari, še bodo apokalipse... Kajpak vse bo izhlapelo ob barantanju sredi senzacij dneva tako zagotovo, kot se izgubi naše veseje do športa ali popotovanj, vsi to vemo, in kdor tega ne ve, ni vreden, da ga prekriva lastna prst, ampak naj nanj navalijo tona marmorja od navdušenja nad prenehanjem življenja... Nekako tako sem razmišljal še pred nedavnim, a zdaj, ko je vsak nastop kakor nadevanje težke uniforme za javnost, ko se je vse slabo, dobro, povprečno, zvarjeno v kepo, razpostavilo po kotih in stopnjah... od kaplana do vikarja... je vse še bolj zoženo, zmanjšano in topo omamno kot prej... Ampak: »Prisežem pri vsem, kar mi je sveto, v te stvari se ne bom več vmešaval, kajti to ni moja skrb, raje crknem, kot da bi se še enkrat lotil tega«, govoriš, ko si mlad; in nato ti pogled pade na črvička, ki pleza po travni bilki gor prav v tem kraju in v tem času, v tem trenutku, ko se zaklinjaš, sredi te dežele, gorá, z morjem zadaj, a oni pleza, in pleza in pleza, in tedaj te pograbi strašanska bojazen, pred sabo in življenjem in pomisliš: rajši bom še enkrat poskusil, se lotil, ja, lotil se bom, lotil, lotil, in se lotiš. – In tako se vpišeš med kandidate Iluzije, postaneš projekt, sam svoj predlog življenju. – Zakaj pišem? Pišem, da bi odkril, kakšno bo nekaj, kar me žre in s čimer se bojujem, tedaj, ko bo napisano.

Zgodbice

Žarko
Petan

NESPEČNOST

Noč je moja ljubica
Vse dolge noči prebediva skupaj
Šepetava si sladke besede
Božava se in objemava